

СПОМЕНИК МАРКСУ И ЕНГЕЛСУ У БЕОГРАДУ

Социјалистичка Југославија подиже, у знак захвалности, оснивачима модерног социјализма Карлу Марксу и Фридриху Енгелсу споменик — на Тргу Маркса и Енгелса у Београду.

Савез комуниста Југославије, Савез синдиката Југославије, Социјалистички савез радног народа Југославије и Савезно извршно веће образовали су Одбор за подизање споменика Марксу и Енгелсу у Београду. Одбор чине: Моша Пијаде — претседник Одбора, Вељко Влаховић — секретар Одбора, Родољуб Чолаковић, Ђуро Салај, Ђурица Јојкић — чланови Одбора.

Овај Одбор је расписао конкурс за решење споменика и руководиће изградњом споменика.

Ради потпунијег обавештења, — дајући приказ усвојеног решења за споменик и конкурса на коме је ово решење добило прву награду, — изнећемо неке податке о Тргу Маркса и Енгелса, који је и сам саставни део споменика. Исто тако осврнућемо се и на раније фазе рада на решавању овог споменика.

Још пре формирања Одбора за подизање споменика, у оквиру уређења зграде Централног комитета Комунистичке партије Југославије и њене околине, дато је 1949 године вајару Војину Бакићу из Загреба да изради споменик Марксу и Енгелсу у Београду.

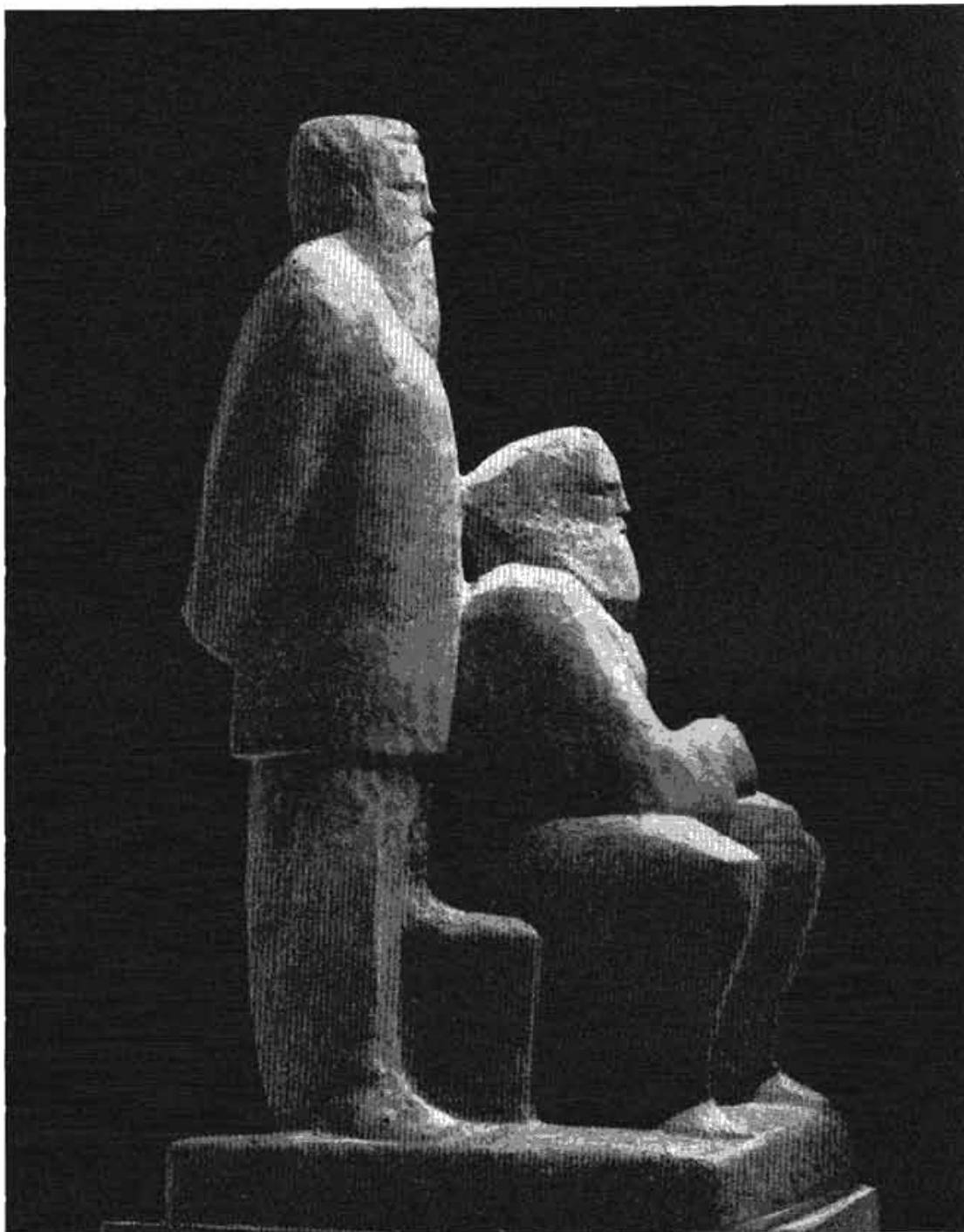
Бакић је радио на овоме задатку до краја 1952 године. Крајем ове године он је послао дефинитиван предлог скулптура за споменик. Ове скулптуре биле су у гипсу, висине 2,5 м а коначно је требало да буду од јабланичког гранита, висине 7 метара. Споменик је био решен чисто скулпторски: фигуре Маркса и Енгелса на ниском постољу.

Пре ових скулптура Војин Бакић је у више махова давао идејне скице за споменик.

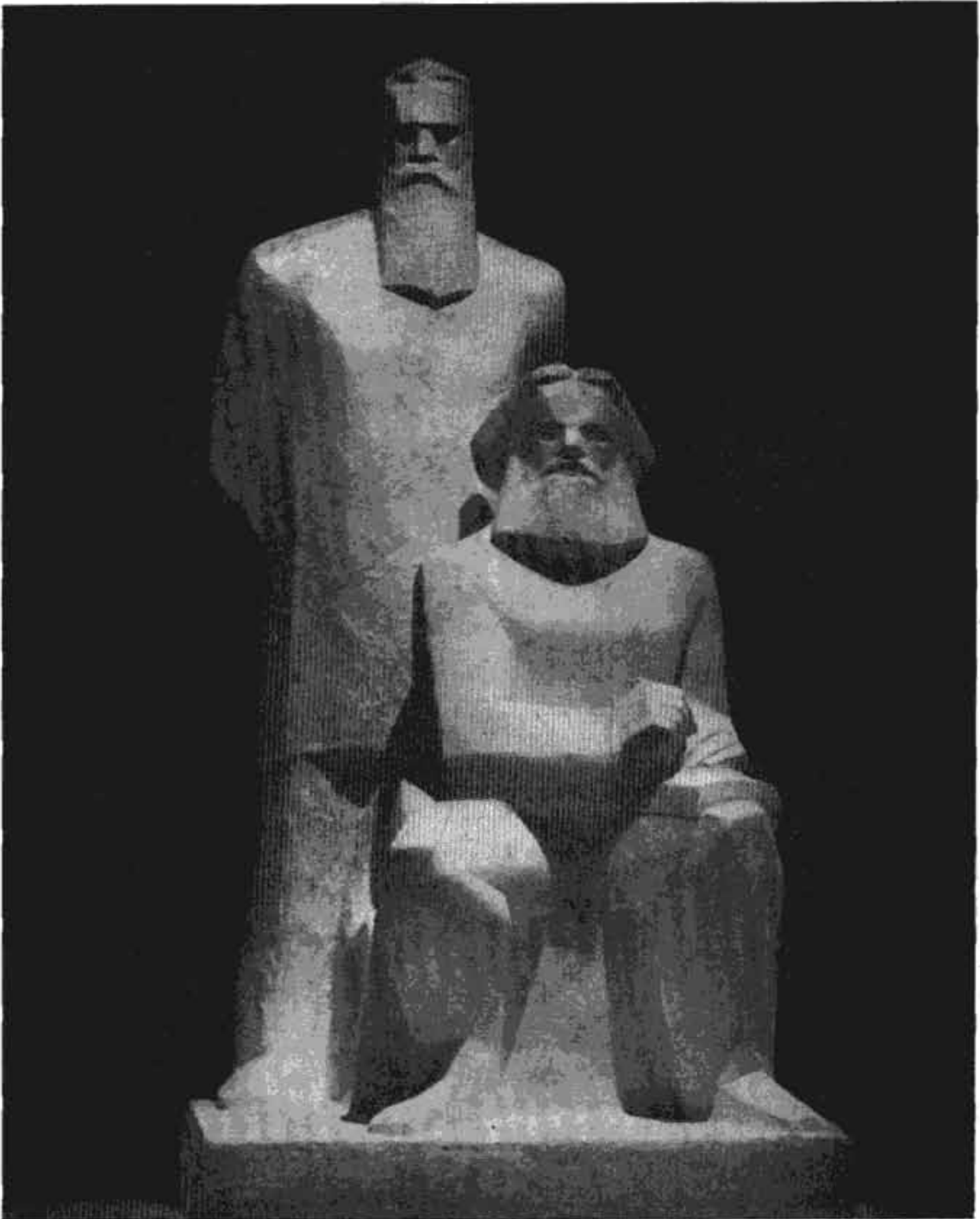
Комисија састављена од културних радника и књижевника Мирослава Крлеже, Милана Видмара и Милана Богдановића — прегледала је и одбила поменути рад вајара Бакића. Иста комисија је предложила да се за идејно решење споменика Марксу и Енгелсу распише јавни конкурс.



Сл. 1 — Макета урбанистичког решења простора од Теразија до Савезне народне скупштине



Сл. 2 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад вајара Војина Бакића, Загреб, (пре конкурса)



Сл. 3 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад вајара Војина Бакића, Загреб, варијанта (пре конкурса)

Одбор за подизање споменика Марксу и Енгелсу расписао је конкурс почетком 1955 године.

У распису конкурса је поред осталог стајало:

Споменик треба да изрази захвалност народа социјалистичке Југославије оснивачима модерног социјализма. Да би се изложени захтев о идејном садржају ликовно изразио, избор начина и средстава изражавања је потпуно слободан. Вид споменика треба да буде комбинација архитектонског и вајарског решења.

Конкурс је општи и анониман. Право учествовања имају држављани Федеративне Народне Републике Југославије.

Оцењивачки суд, који ће прегледати радове, чине други:

1. Моша Пијаде, претседник Одбора за подизање споменика Марксу и Енгелсу;
2. Ђуро Салај, члан Одбора за подизање споменика Марксу и Енгелсу;
3. Вељко Влаховић, члан Одбора за подизање споменика Марксу и Енгелсу;
4. Мирослав Крлежа, књижевник,
5. Јосип Видмар, књижевник,
6. Вељко Петровић, књижевник,
7. Милан Богдановић, књижевник,
8. Борис Зихерл, професор,
9. Владислав Рибникар, новинар,
10. Данило Лекић, генерал-потпуковник ЈНА,
11. Видоје Смилевски, потпретседник Народнег собрања НРМ,
12. Пеђа Милосављевић, сликар,
13. Исмет Мујезиновић, сликар,
14. Никола Добровић, архитект-урбанист,
15. Едвард Равникар, архитект-урбанист,
16. Владо Антолић, архитект-урбанист,
17. Бранко Петричић, архитект,
18. Алекса Челебоновић, новинар.

Сам Трг Маркса и Енгелса, односно, његово архитектонско-урбанистичко решење, је резултат дугог рада на урбанистичком решавању комплекса града почев од Трга Републике па до Ташмајданског парка. Урбанистичко-архитектонски, трг претставља један компромис између савремених гледања и псеудо-схватања са већим уступцима овим другим. Ово је последица, у првом реду, карактера архитектуре постојећих објеката

који су због своје материјалне вредности поштовани. Урбанистичко решење је дао Урбанистички завод Београда. Пројектанти главних објеката на тргу су: архитекти браћа Бранко и Петар Крстић — зграда Централног комитета Савеза комуниста Југославије, раније Аграрна банка, подигнута 1932 дограђена 1949 године; арх. Григорије Сајмоллов — зграда „Београд”, подигнута 1938 године; арх. Бранко Петричић — зграда Савеза синдиката Југославије. Ова зграда је иначе променила пет пројектаната; арх. Владета Максимовић — „Безистан”; арх. Бранислав Којић — зграда „Борбе” подигнута 1937 године и арх. Александар Секулић — нови део „Борбе” подигнут 1949 године. Оба дела ове зграде споља је прерадио као целину архитектонско-урбанистички атеље „Облик”. Иначе Трг Маркса и Енгелса претставља завршетак једног снажног градског потеза — Булевара народне револуције с једне стране, а с друге стране, претставља природну одушку Теразија; он је један од урбанистичких елемената општеградског центра који обухвата Трг Републике, Теразије и Терзиску терасу и комплекс Савезног и Републичког извршног већа и Скупштине.

На конкурс за подизање споменика Марксу и Енгелсу у Београду на тргу испред новог дома Савеза синдиката Југославије, који је био расписан 15 фебруара 1955 године са роком предаје радова до 31 децембра исте године, узело је учешћа четрдесет и два конкурента.

Сви добијени радови отворени су 6 јануара 1956 године и стављени на располагање члановима Оцењивачког суда. Оцењивачки суд под претседништвом друга Моше Пијаде, претседника Савезне народне скупштине, одвојио је шеснаест радова који не долазе у обзир да буду оцењени, јер не одговарају основним условима конкурса, али је одлучио да узме у оцену изван конкурса један рад који се свесно није држао услова конкурса, пошто даје интересантно шире урбанистичко решење трга и његове околине.

Од преосталих двадесет и пет радова Оцењивачки суд је одвојио седам

I

радова као оне који долазе у обзир за ужи избор.

После извршене оцене донета је одлука да се прва награда од једног милиона динара додели раду под шифром „Манифест”, а да се друга награда не додели ниједном раду. Према условима конкурса Оцењивачки суд је у таквом случају овлашћен да недодељену награду употреби било за повећање додељених награда, било за повећање броја награда. Трећу награду, коју је Оцењивачки суд повисио на шест стотина хиљада динара добио је рад са шифром „Sixela”. Преостатак суме од недодељене друге награде, суд је употребио за давање двеју четвртних награда по три стотине и педесет хиљада динара, и то радовима под шифром „DX-30137” и „J-66”.

Приликом отварања коверата под наведеним шифрама, утврђено је да је прву награду добио архитект Хранислав Стојановић, из Београда, који је за сараднике имао архитекте Борка Новаковића, Миленка Познановића, техничара Божидара Шаламона, архитекте Николу Нешића и Бранислава Симоновића, студента архитектуре Душана Јелића, архитекту Добривоја Барловца, све из Београда.

Трећу награду добио је Андрија Р. Спиридоновић, сликар из Београда; четврту награду добили су: једну Миодраг Живковић, академски вајар из Београда, а другу Лојзе Долинар, вајар из Београда.

Из извештаја Оцењивачког суда доносимо осим критеријума жирија којима се руководио при оцењивању радова као и образложења одлука за награђене радове, још и оцену једног броја ненаграђених радова, у првом реду оних који су били ушли у ужи избор.

У првом делу извештаја дати су критеријуми за оцењивање конкурсних радова по којима је Оцењивачки суд приступио проучавању радова.

Други део извештаја садржи образложење одлуке Оцењивачког суда и оцену сваког рада понаособ. Образложење и оцена садрже: 1) текст инвеститора, 2) оцену рада и 3) обештећење рада.

Критеријуми за оцењивање конкурсних радова по којима је Оцењивачки суд приступио проучавању радова

Урбанистички оквири и просторна композиција; степен инвентивности.

При том се послужио следећим елементима анализе: разједињавајуће тежње, обједињавајуће тежње; увођење просторног регулатора између хетерогених елемената средине амбијента и посредника између просторних јединица Теразија и Трга Маркса и Енгелса; деловање споменика на даљину, на средњем отстојању и у односу на непосредну околину; архитектонска обрада тла, његово јединство или расцепканост; идејност: фигурална и обликована, и то с обзиром на хоризонталу и вертикалу, на апстрактно и симболично изражавање; удаљеност споменика од најближе архитектуре: важност пролазног колског саобраћаја, паркирање возила, прилаз колима Дому синдиката, приступ и задржавање пешака на плочнику.

После детаљног прегледа свих приспелих радова и извршене анализе, током редовних седница Оцењивачког суда, дошло се до следећег мишљења и става:

1) Удаљавање споменика од зграде боље је решење, с обзиром на видљивост споменика и његову независност од околне архитектуре, услед чега је обрада споменика слободнија.

2) Да се трг што више ослободи за пешаке и очувати што више његово јединство, како решавањем тако и обрадом;

3) Да витки и вертикални споменици једноставног облика претстављају успешнија решења од хоризонталних решења са гломазнијом масом.

4) Да захтеви саобраћаја намећу спровођење главних токова кроз Булевар Револуције и Дечанску улицу. Мањег је значаја повезивање саобраћајница испред самих објеката — Дома синдиката и палате „Београд”.

5) Да су у погледу паркинга боља решења дали конкуренти који су паркирање кола предвидели у непосредној

близини тојест изван Трга Маркса—Енгелса.

6) Да примена било какве вегетације травњака и дрвећа, претставља крајње осетљив проблем.

7) Нефигуративно изражавање (апстрактно обликовање) може у истој мери да одговори захтевима идејности као и фигурално изражавање.

У вези са предњим, Оцењивачки суд је установио да по основном схватању постављених задатака и њиховом решавању има радова:

- конвенционалних,
- академски третираних,
- радова са оригиналном концепцијом и
- радова са оригиналним концепцијама.

II

Образложење одлука Оцењивачког суда

Прва награда

Рад под шифром „МАНИФЕСТ“

I — Примљено је: 1) макета целог трга, 2) детаљ главе, 3) детаљ споменика, 4) графички део: шест графичких прилога, четири картона са фотографијама, један албум са општим образложењем кроз цртеже и текст.

Формално задовољава услове конкурса. Дата је исцрпна и прецизна опрема читавог пројекта.

Урбанистичко решење се не држи стања наведеног у условима конкурса, него даје нову сугестију за решење трга на основу исцрпне анализе читавог чвора. Даје предлог за затварање саобраћаја крај зграде Синдиката и за извлачење унакрсних тачака саобраћаја дубље на Булевар, а у циљу формирања мирног трга великих димензија, слободног за пешаке. Пројект тиме такође жели да омогући пролазнику доживљавање естетске стране трга и споменика који би се на њему налазио. Прилаз са Булевара појачан је зеленим зидом између Народне скупштине и зграде Централног комитета Савеза комуниста

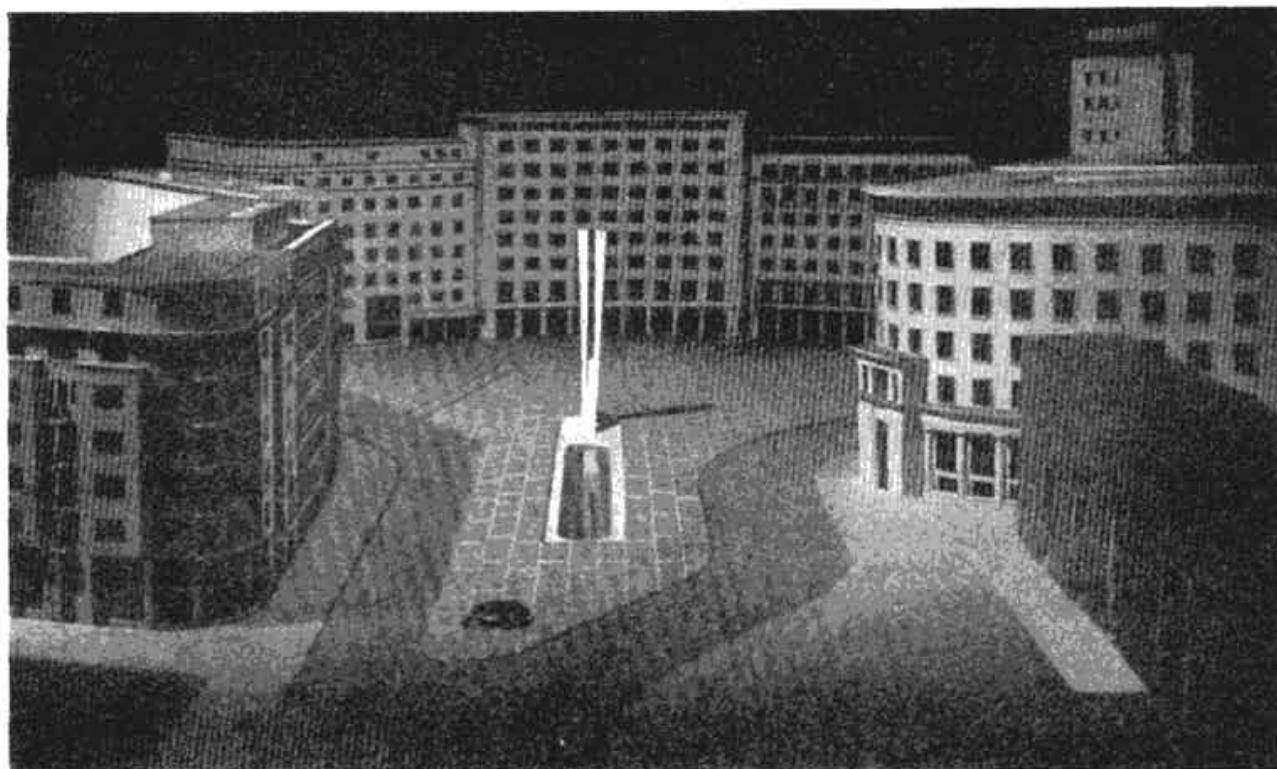
Југославије. Трг је нивелисан трима терасама у врло благом паду које су спожене степеницама. Сам споменик је ситуиран на месту видљивом са све три стране главних прилаза. Он се састоји из две симболичне форме које стреме из заједничког корена. Испред споменика налази се издужен базен у којем би се споменик огледао са прилаза из Булевара. На бочним странама споменика предвиђени су рељефи.

Цена коштања монумента износи десет милиона динара. Висина споменика је двадесет и три метра.

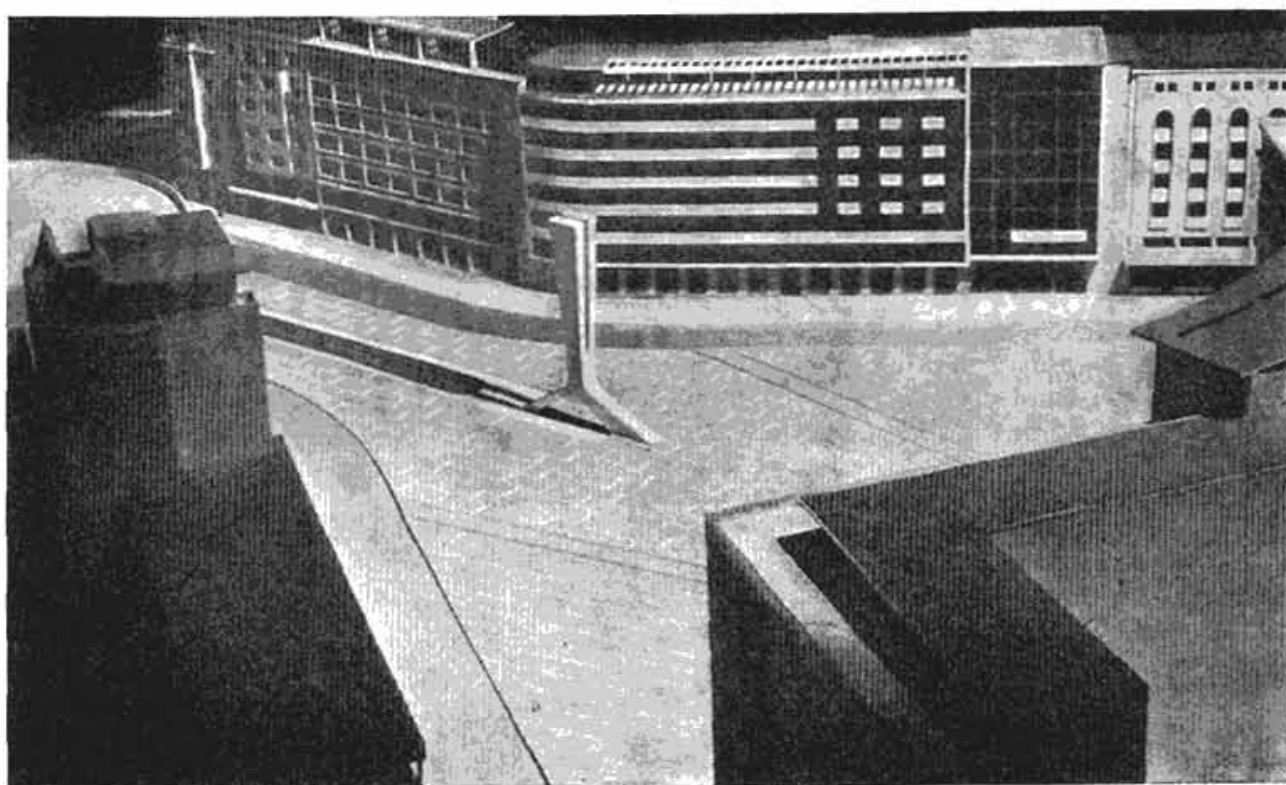
II — Решење трга је инвентивно. Аутор рада продужује трг дубље у Булевар и тиме постиже повољне дубинске перспективе и бољу експозицију споменика. Пошло му је за руком да знатно побољша раније схватање трга. Објекте до парка Предизијума и Скупштине органски учлањује у архитектонски и урбанистички састав трга. Тиме је композиција добила у снази. Корисна је и сугестија зеленог застора на улици Влајковићевој. У доцнијој разради моћи ће се приступити постављању извесних пластика у зеленом застору као што је предложено. Расподела површина на тргу је добра и прихватљива; нарочито је наглашен средњи издужени део са спомеником. Две бочне површине благо нагнуте сачињавају са средњим појасом срећну целину трга, намењеног првенствено пешацима. Денивелација тла у попречном смислу је беспрекорно спроведена. Захваљујући томе, постигнут је импозантан простор. Како урбанистички тако и обликовани предлози аутора су подесни за извођење. Међутим, с обзиром на близину улаза у тунел, предложено паркирање возила у Нушићевој улици наилази на извесне тешкоће.

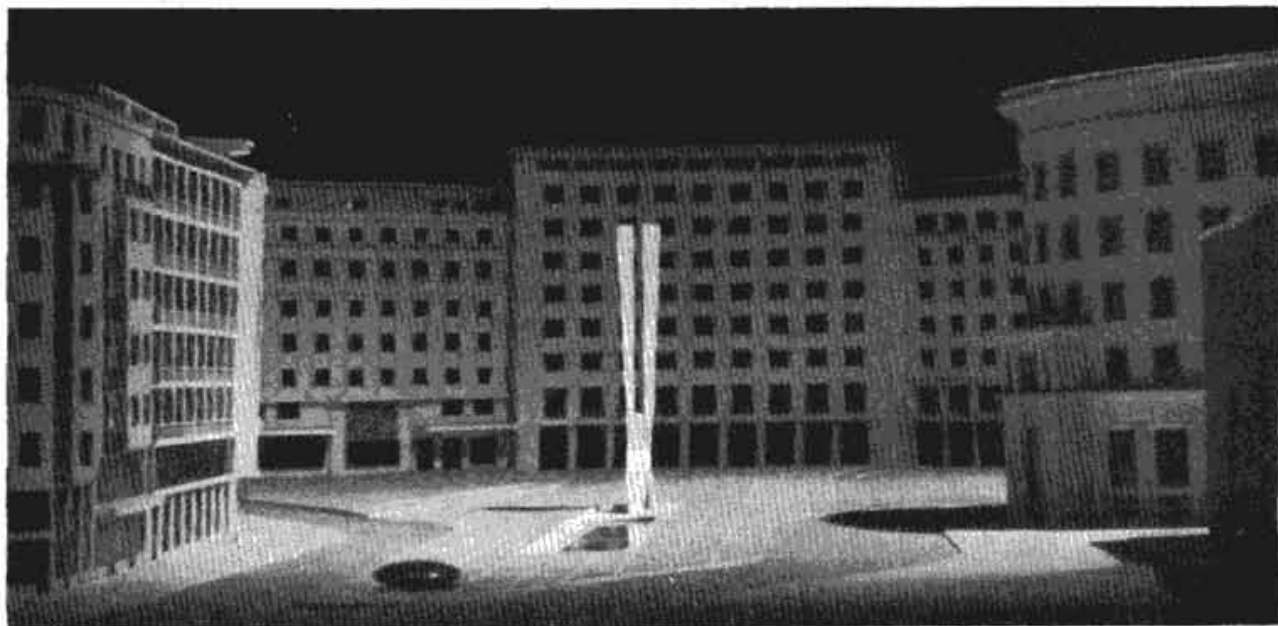
Саму идеју споменика аутор третира апстрактно у виду два здружена стуба на покретној основи снажно моделираног лука као заједничке базе. Идејност је у потпуности изражена стремљењем кроз вертикалу уз динамично узрастање облика.

Аутор је изванредан део својих конкурсних прилога посветио анализи постојећих стања и смерница датих пројектантима за даљу обраду. Снагом

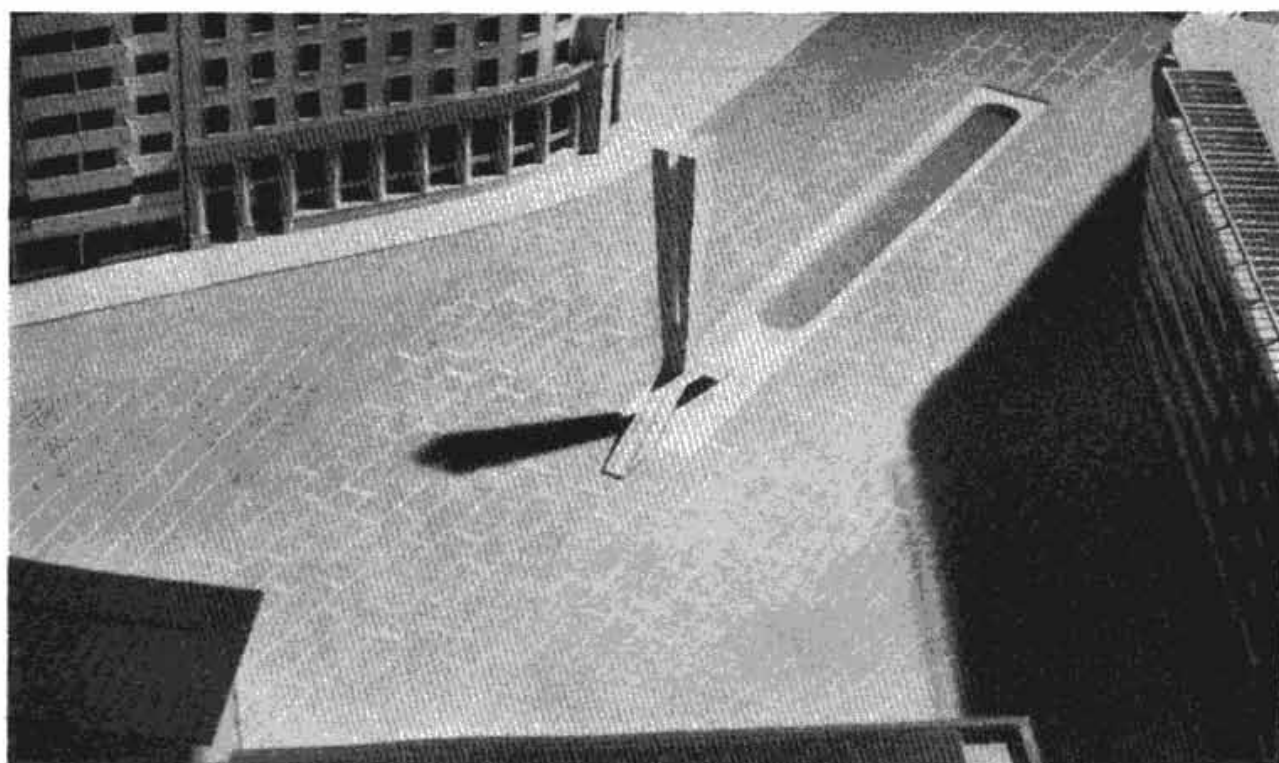


Сл. 4 и 5 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад архитектке Хранислава Стојановића са сарадницима, Београд. Награђен првом наградом

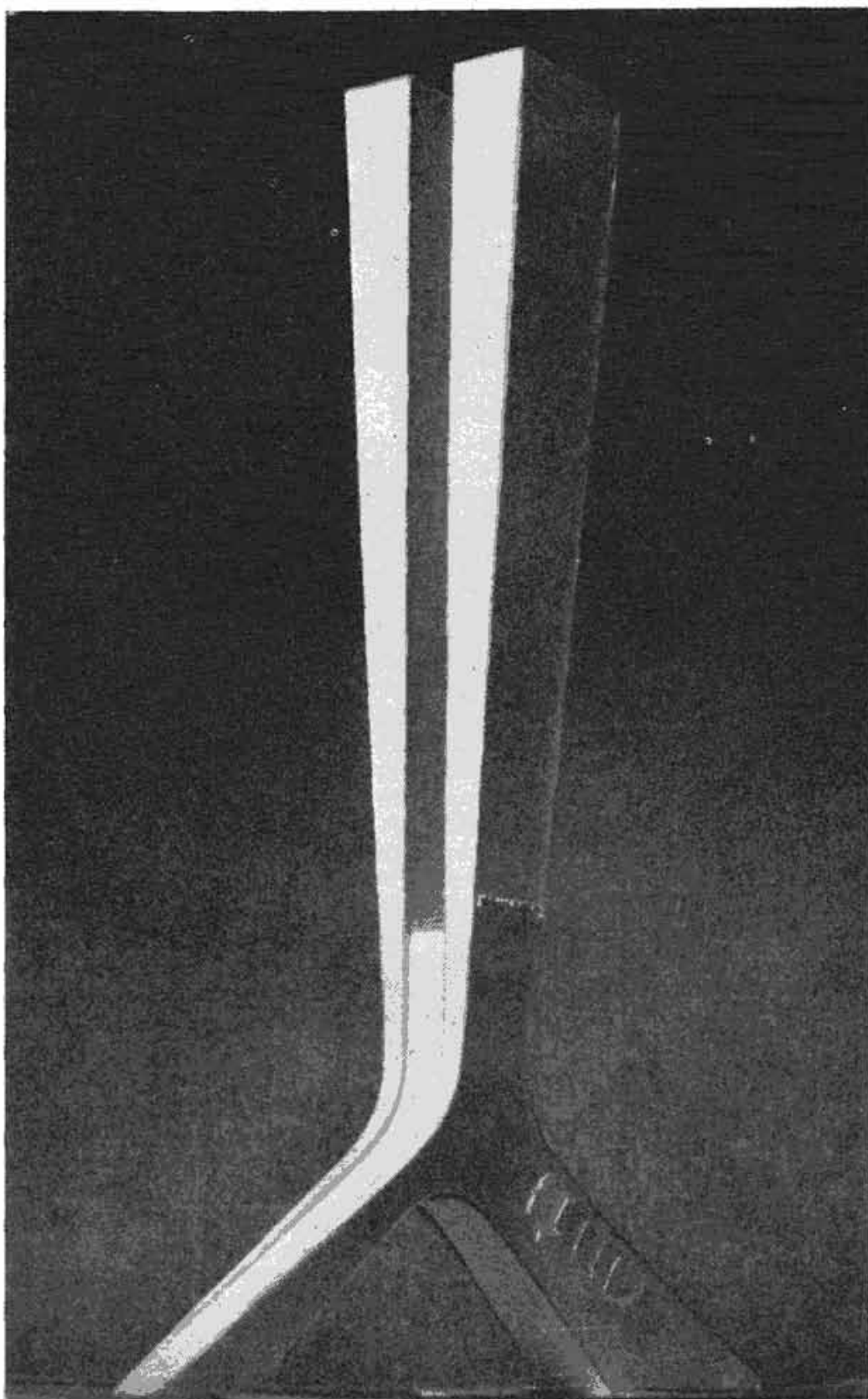




Сл. 6 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад архитекте Хранислава Стојановића са сарадницима, Београд. Награђен првом наградом



Сл. 7 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад архитекте Хранислава Стојановића са сарадницима, Београд. Награђен првом наградом



Сл. 8 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад архитекте Хранислава Стојановића са сарадницима, Београд. Награђен првом наградом

своје убедљиве и беспрекорне логике којом је та анализа извршена, аутор је створио нову платформу на којој је постављени проблем захватио у најшире могућем обиму. Становиште које је аутор развио даље, поткрепљено је низом анализа нових поставки. Те анализе су такође снажне и логичне и лишене сваке недоследности. На тај начин аутор је доспео до јединственог схватања постављеног проблема и својим главним елаборатом га приказао на убедљив и сугестиван начин.

Притом се јављају извесна отступања од ситноформалних услова конкурса, али су лишена сваке произвољности. Према томе, не јавља се потреба да се овај рад стави ван конкурса. Он се одлучно креће у кругу и тежишту постављеног задатка. Штавише, аутор уствари пружа решење задатка преко домета самог расписа не обарајући при томе његов основни циљ и мисао.

Са ширег урбанистичког гледишта аутор је како у хоризонталној тако и у пластичној обради и обликовању дате просторне јединице пружио органско јединство свих елемената композиције како саобраћајних, тако и обликованих и идејних, и то широкопотезно а усто средствима крајње једноставним.

Пошло му је за руком да у свом споменику смисли главни мотив читаве средине и да му додели улогу просторног регулатора са дејством на даљину као и у односу на непосредну близину. Споменик је осим тога ликовни посредник између Теразија и Трга Маркса и Енгелса, — ове две суседне просторне јединице града.

Створен је „нов просторни тон“ у склопу будућег Београда на нов и оригиналан начин. Има довољно разлога веровању да ће се даљим оплемењивањем свих делова композиције постићи у току разраде идејног пројекта истинско дело које ће задовољити у сваком погледу. Изостављање рељефа и евентуално постављање натписа.

Идејни пројект спада у групу оригиналних концепција и то успешних у толикој мери да у неку руку значи уједно преокрет у досадашњем схвата-

њу споменика код нас и као такав делује путоказно.

Трећа награда

Рад под шифром »SIXELA«

I — Примљено: 1) макета трга, 2) графички део који се састоји од петнаест прилога.

Рад формално задовољава услове конкурса.

Урбанистичко решење нарочито широко обрађено, захвата читав простор од Трга Маркса и Енгелса па до Правног факултета. Ово урбанистичко решење има две варијанте, које за сам споменик ипак нису неопходне, тако да се може пројект споменика посматрати одвојено од урбанистичког решења ширих комплекса. Уже схваћен трг је решен као слободна раскрсница без нарочите погодности за пешаке. На средини трга постављен је округли подземни маузолеј, чија горња површина формира кружни постамент за монумент. Маузолеју се прилази са округлих тераса. Из центра круга диже се обелиск висине педесет и четири метра састављен из две симболичне форме. Детаљно образложење пројекта дато је у техничком прилогу.

Цена коштања износи сто и педесет милиона динара, са мозаицима у унутрашњошћу маузолеја. Исцрпна и прецизна опрема читавог пројекта.

II — Ауторова урбанистичка концепција своди се у хоризонталном смислу на кружну композицију одређеног простора и стицање вертикале у њој као главног мотива. Двојни стуб вертикале је састављен из две симболичне форме висине педесет и четири метра. Урбанистичко решење градског простора од Трга Маркса и Енгелса до Правног факултета, међутим, нема никакве органске везе са уређењем Трга Маркса и Енгелса, а расписом то није ни тражено. Уже схваћен трг решен као саобраћајна раскрсница и завршни мотив Булевара Револуције може бити размотрен према томе независно од ауторовог предлога за комплексно решење градског простора.

Ауторова композиција задржава се,

додуше, на основним условима расписа, али сужавајући прописану површину на круг, она уствари, и то у негативном смислу — супротно првонаграђеном раду који ту површину повећава — отступа од формалних услова конкурса. Остајући ипак суштински у тежишту постављеног задатка, рад се оцењује у оквиру расписаног конкурса.

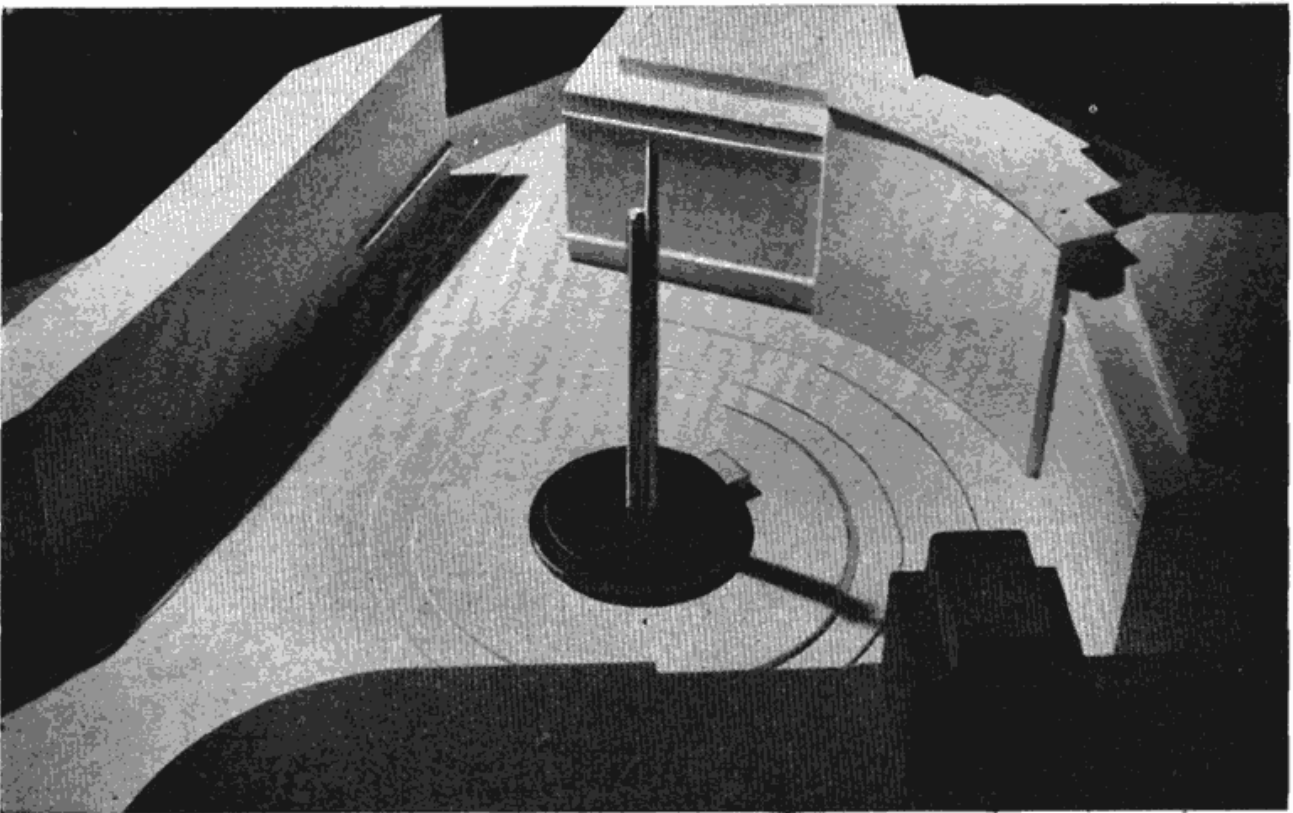
Главни мотив у погледу хоризонталне обраде датог простора има извесне обједињујуће особине с обзиром на разнолику архитектуру околних зграда. Та иста обједињујућа тежња у вертикалном смислу била би ефикаснија кад би удаљеност облика била већа од Дома синдиката и куле палате „Борба”. Иначе сам споменик услед своје просторне увучености у дубину не може да игра улогу посредника између Теразија и Трга Маркса и Енгелса као две просторне суседне јединице града.

Архитектонском обрадом тла, избегавањем расцепканости и уситњавања датог простора, аутор подиже просторно

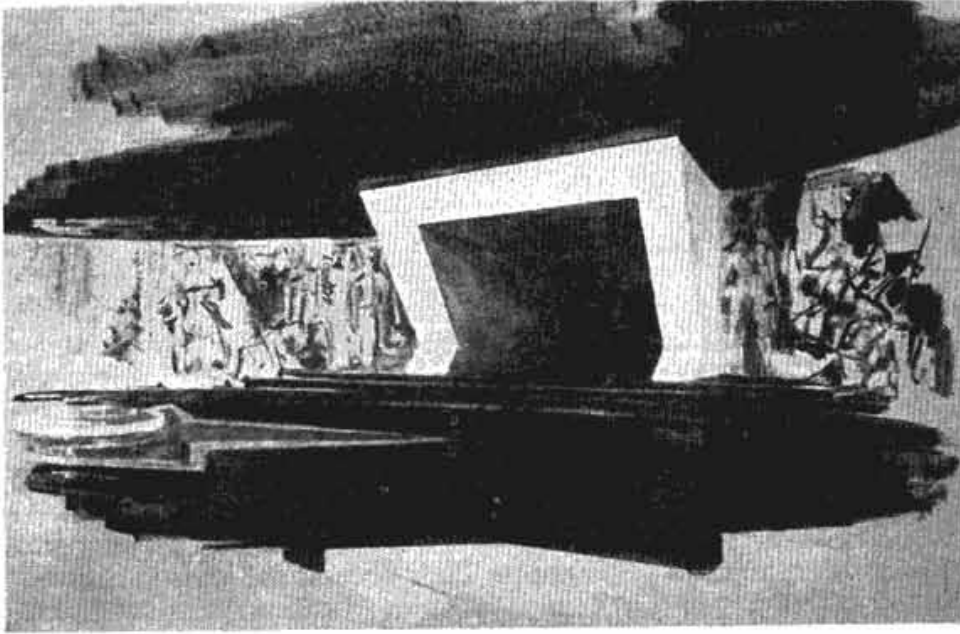
јединство, али по цену довлачења саобраћајне раскрснице до самог Дома синдиката. То је уједно највећи недостатак ове концепције, која би много боље одговарала на месту укрштавања зракастих саобраћајница. Трг Маркса и Енгелса је уствари по ауторовој концепцији саобраћајна вртешка — „place giratoire”.

Идејност се с успехом изражава апстрактно обликованим обелиском на двоспратном округлом постаменту, израслом из заједничког стабла и раздвојеним према врху до разних висина. Осим изражене идејности, обелиску се може признати у пуној мери снага облика и љупкост линија стремљењем увис. Уствари, сам споменик је најуспелији мотив ауторове концепције и плод његове инвентивности.

Испод кружног постамента споменика аутор предвиђа у подземљу маузолеј, но и поред своје ликовне занимљивости он би више одговарао некој другој урбанистичкој средини од предвиђене.



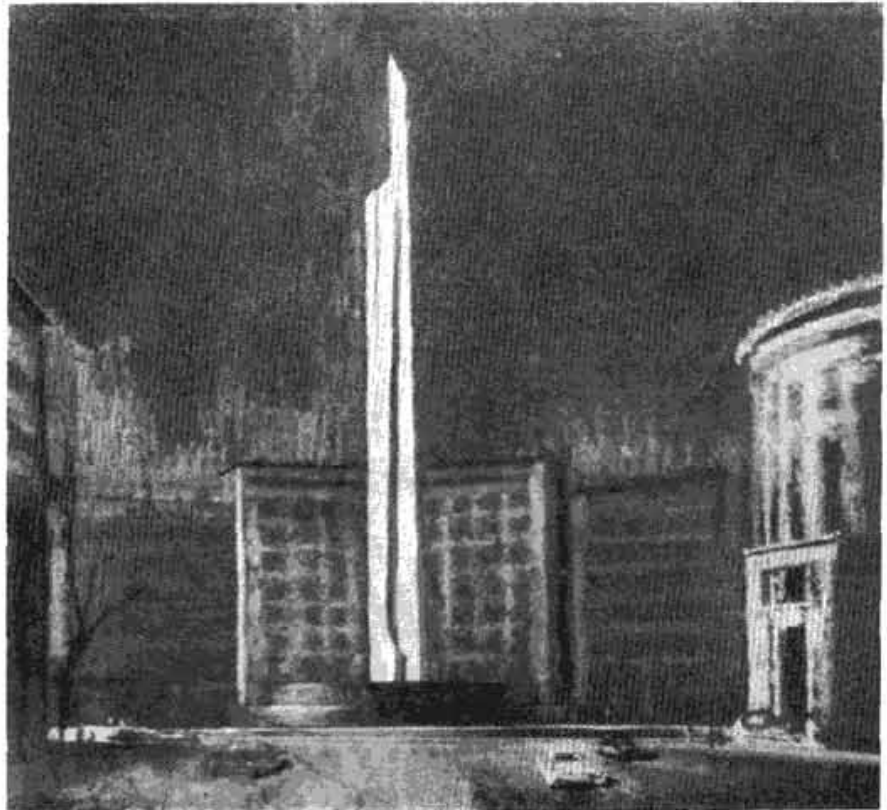
Сл. 9 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад сликара Андрије Спиридоновића, Београд. Награђен трећом наградом



Сл. 10 — Споменик Марксу и Енгелсу. (Детаљ — маузолеј). Рад сликара Андрије Спиридоновића

Трг није предвиђен у довољној мери за потребе пешака. Осматрање споменика је омогућено пешацима са околних тротоара. За случај масовних скупова потребна је обустава сваког кретања возила. Струјање пешака са Теразија кроз Безистан на Трг Маркса и Енгелса није

предвиђено ван домета колског саобраћаја. Занемаривање потребе пешака претставља околност која умањује позитивне стране ауторове концепције као и постојећи падови терена преко 2,2 метра који у њој остају видни, а тиме и нерешени.



Сл. 11 — Споменик Марксу и Енгелсу. Рад сликара Андрије Спиридоновића, перспективни изглед

Две равноправне четврте награде:

Рад под шифром: „DX — 30137”

I — Примљено: 1) макета трга, 2) глава Маркса, 3) детаљ споменика, 4) графички део: девет цртежа, 5) елаборат.

Формално задовољава услове конкурса.

Задржава постојеће урбанистичко решење. Споменик је дат чисто скулптурално. Аутор је хтео избећи подизање споменика увис. Пад терена је решен двема терасама које су спојене степеницама са жељом да саме терасе буду што шире. Предлог решава питање пешач-

ких прилаза и паркинга уз широку могућност кретања.

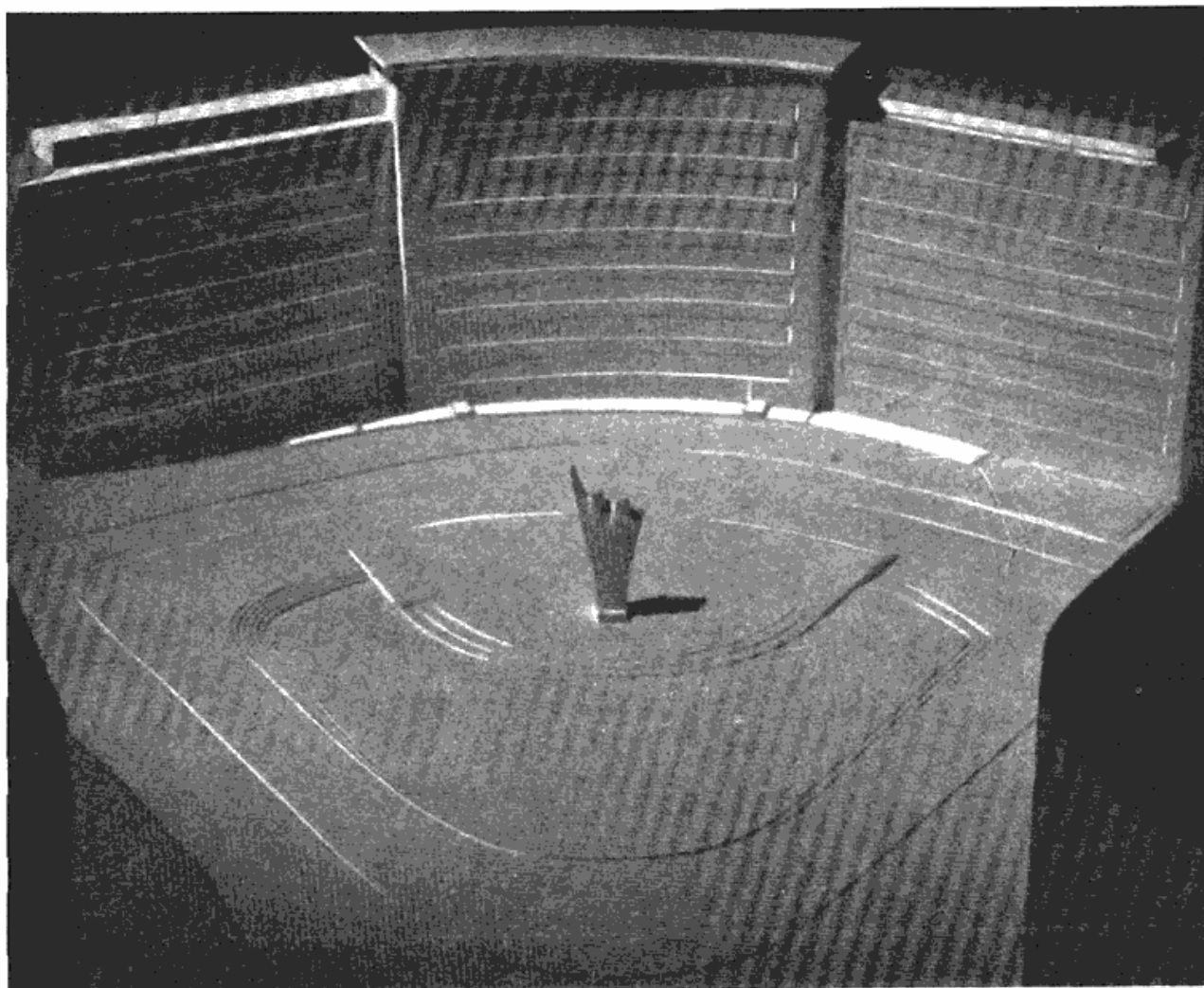
Фигуре Маркса и Енгелса су у стојећем ставу једна до друге лицем окренуте према осовини Булевару. Висина фигура је тринаест метара.

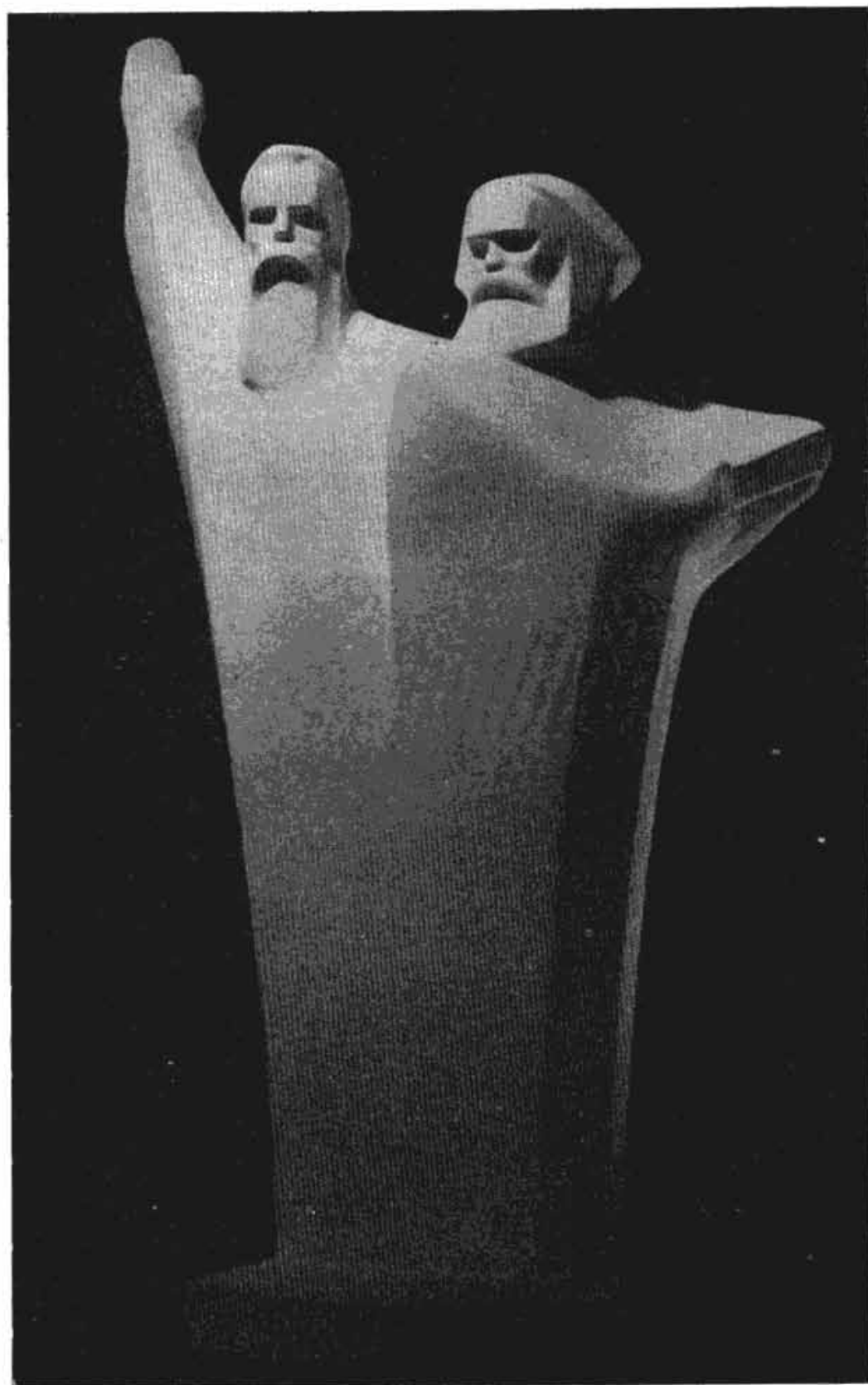
Предрачун: тридесет девет милиона динара.

II — Како у погледу хоризонталне тако и пластичне обраде Трга Маркса и Енгелса аутору је пошло за руком да створи складно замишљен амбијент и одређену просторну средину.

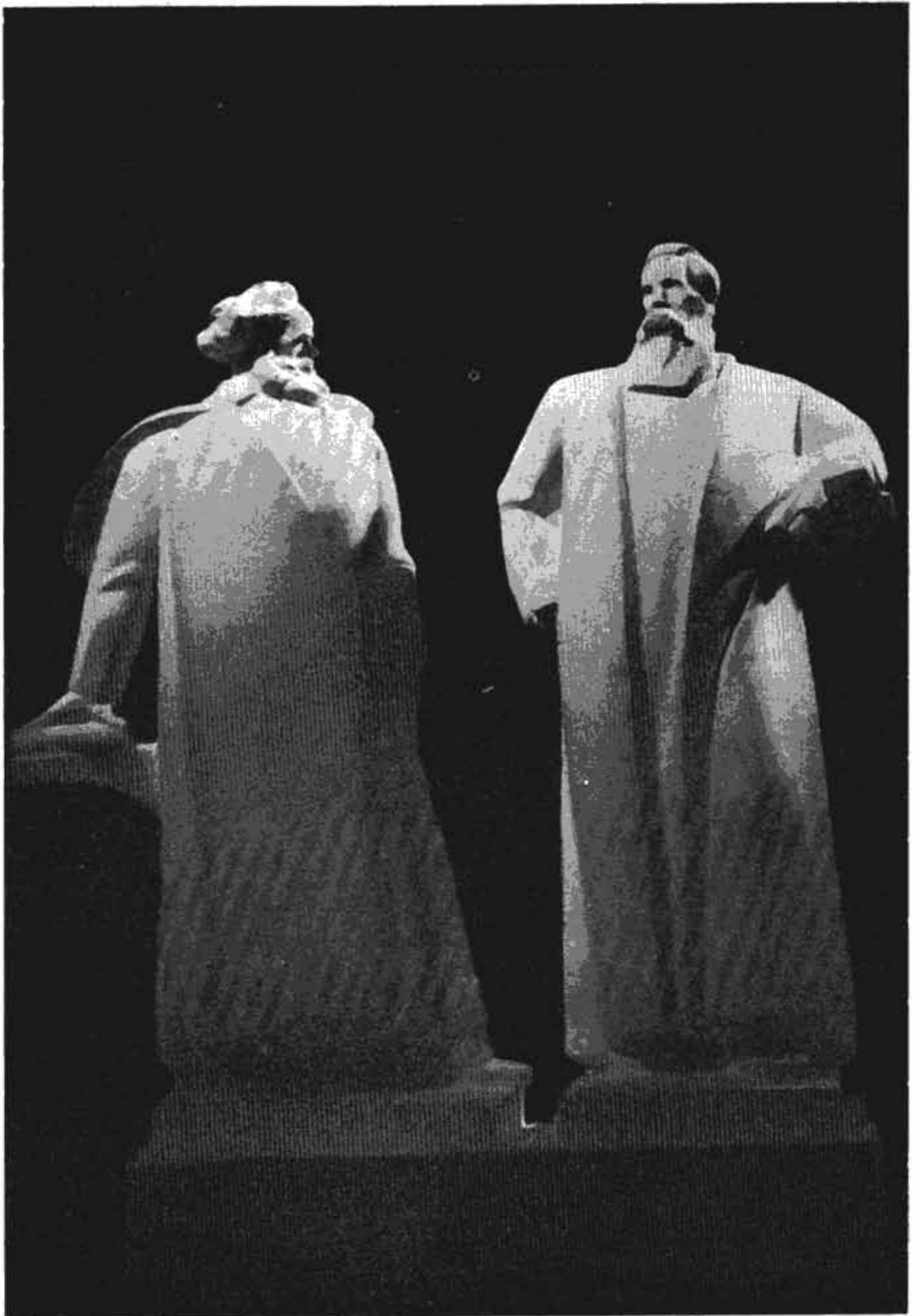
Предложени начин савлађивања разлика у нивоу терена је духовит и уноси извесну живахност у овај део града с обзиром на електрични карактер најближих архитектонских објеката.

Сл. 12 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад вајара Миодрага Живковића





Сл. 13 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад вајара Миодрага Живковића, Београд. Награђен четвртом наградом



Сл. 14 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад вајара Алојза Долинара, Београд. Награђен четвртом наградом



Сл. 15 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ, глава Маркса. Рад вајара Алојза Долинара, Београд. Награђен четвртом наградом

Иначе, аутор се креће у потпуности у границама формалних услова конкурса од којих не отступа ни по линији споредних ствари. Тиме што је прихватио коловоз испред Дома синдиката изложио је свој архитектонски схваћен трг са свих страна динамичности возила. То донекле иде на штету како сагледљивости самог споменика тако и слободног струјања пешака из Безистана.

Споменик је приказан у виду двојне скулптуре. Он је својом величином исправно пласиран у дати простор с гледишта деловања на средње отстојање и у односу на непосредну околину, но он се не може сматрати спомеником са деловањем на даљину. Услед увучености у Трг Маркса и Енгелса, споменик не може бити ни ликовни посредник између Теразија, Дечанске улице, Трга Маркса и Енгелса и Булевару Револуције. И поред тога што скулптура није без изра-

жајне снаге, не може да игра улогу главног мотива и да се као таква наметне архитектури околних зграда разједињених до крајњих граница. Скулптура излази из плочника од кога га одваја само танка плинта. Услед своје свестране експонованости у простору, сама скулптура је мање успешно решена према зачељу. Тиме је умањена могућност деловања споменика са свих страна како би се желело.

Вредност пруженог објекта је у складном, смишљеном односу простора, нарочито плочника, скулптуре и њене идејности. Вајарска композиција је фигурална и у довољној мери савремена.

Рад под шифром „Ј — 66”

I — Примљено: 1) макета споменика, 2) детаљ трга, 3) детаљ главе Маркса, 4) два детаља Маркса и Енгелса и детаљ симболичне скулптуре и 5) графички прилог, који се састоји од осам фотографија и шест архитектонских прилога. Архитектонски нацрти су непотпуни.

Урбанистички задржава постојеће стање. Трг решава нивелацијом у облику амфитеатра. Сам споменик је састављен из три издвојене фигуре — две фигуре претстављају Маркса и Енгелса, а трећа нову Југославију. Простор између фигура решен је у замисли слободног трга.

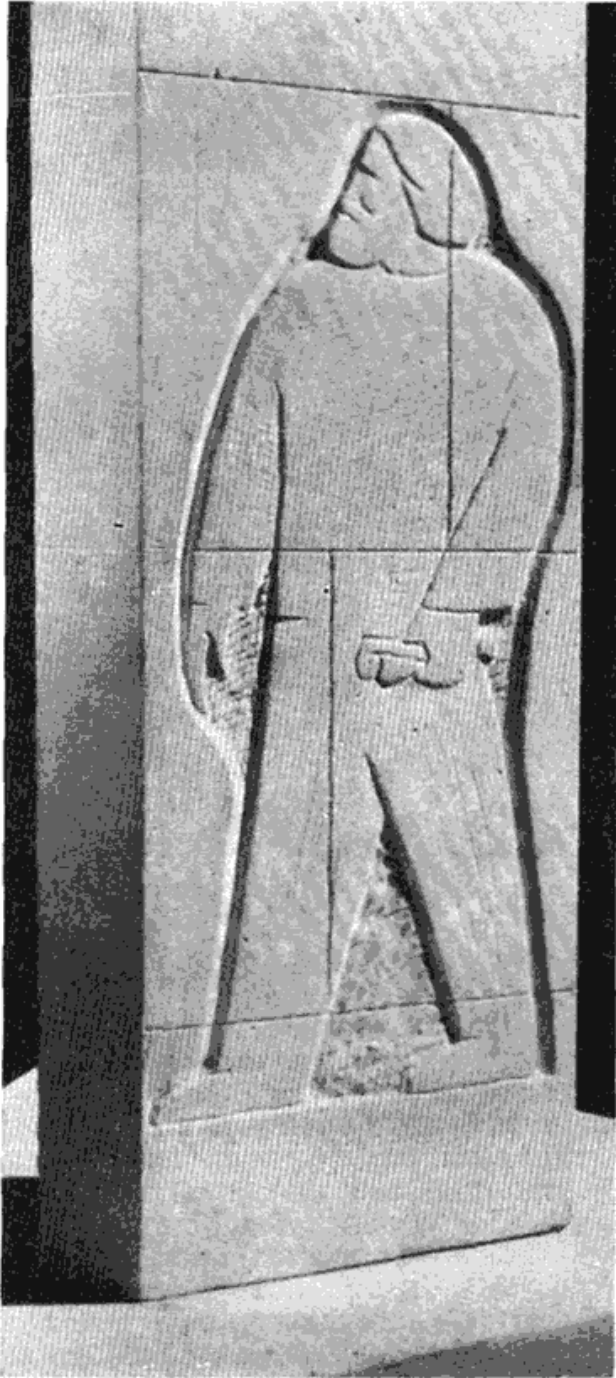
Решење је дато претежно скулптурално у духу упрошћеног класицизма.

Оријентациона цена износи сто и четрнаест милиона осам стотина хиљада динара.

II — Аутор је исправно оценио извесна ограничења која потичу од постојећег стања и формалних услова расписа као сметњу и сагледао једну од пажње вредних могућности за исправно урбанистичко схватање постављеног проблема. То се у првом реду односи на нагиб терена и његово савлађивање ликовним средствима. Тиме што задржава све расписом препоручене саобраћајнице аутор је пројектовани Трг Маркса и Енгелса свео на величину прописаног сквера. Начин претварања тла у хори-

зонталу исправан је и убедљив а није лишен ни изражајне снаге.

Тежња за монументалним пластичним изразом који би могао са успехом да узме на себе улогу главног мотива и просторног регулатора са дејством на даљину — у правцу Булевара Револуције, Теразија и Дечанске улице — као



Сл. 16 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад под шифром „5630912“

и на оредње отстојање и непосредну близину, донекле је обеснажена ауторовом концепцијом разједињавања споменика на три пластичне појаве фигуре Маркса, Енгелса и Југославије.

Услед пластичног разједињавања споменика дошло је и до идејне децентрализације претстављене појаве, уместо јединствене и органски саливене, која би била сагледљива са било које стране и по било ком оптичком размернику.

У недостатку одлучног главног мотива као просторног заповедника, аутор се није у довољној мери побринуо да распојасаност околне архитектуре присили на неки начин на апсолутну послушност. „Просторни тон“ који је аутор својом концепцијом умео да произведе, још увек није на одговарајућем степену нити подешен сходно и сразмерно „урбанистичком бићу“ будућег Београда.

Замишљен простор са нижим и вишим споменицима можда би боље деловао празан или са малим бројем шетача него испуњен случајно окупљеним људима или организованим скуповима. Кретање возила са свих страна око замишљеног трга, могло би такође ометати осматрање споменика распоређених у три пластичне појаве.

Сама пластика по концепцији, инвентивности, стилизацији, контурама и вајарској моделацији одаје уметничку зрелост за успешно решавање тешких проблема просторног стваралаштва.

У даљем излагању осврнућемо се на образложење одлука Оцењивачког суда за неке од значајних радова са конкурса, који нису награђени.

Рад под шифром „5630912“

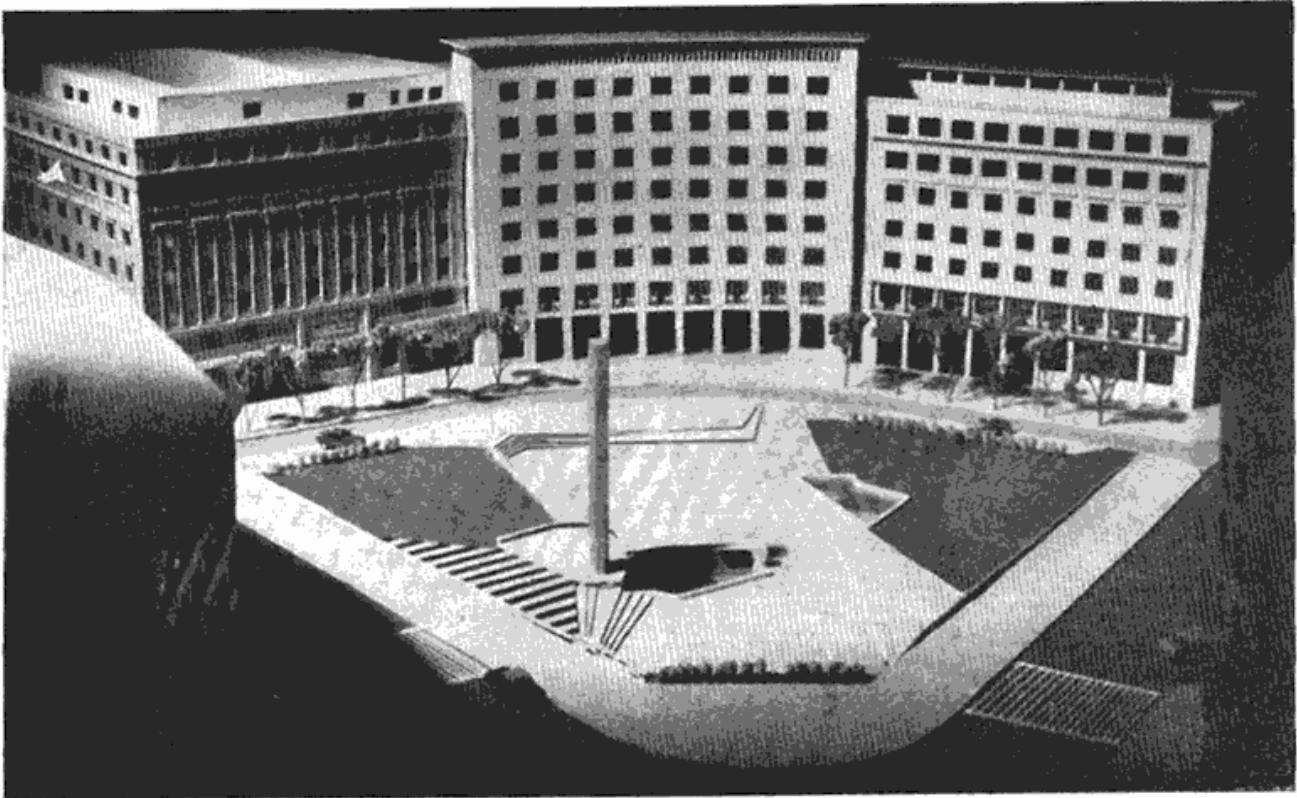
I — Примљено: 1) макета трга, 2) детаљ споменика — два комада, 3) детаљ главе, 4) графички део од више цртежа на паноима, једна табла фотографија.

Рад одговара условима конкурса. Састоји се од две варијанте. Обе варијанте

имају слично решење хоризонталних површина, које су подељене на поплочан централни део и две затрављене терасе, са тежњом да сквер буде резервисан као миран кутак за пешаке. Те површине међусобно су повезане степеницама. У првој варијанти споменик је решен као обелиск са урезаним плитким рељефима Маркса и Енгелса. Споменик

II — Детаљна и солидна разрада читавог проблема са пуно инвентивности навела је Оцењивачки суд да се у више наврата осврне у својим анализама на овај рад.

Из целокупне разраде може се закључити да је аутор рада студирао све елементе који утичу на стварање просторног тона, на тргу. Трг је првенстве-



Сл. 17 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром „5630912“

је постављен у осовини Булевара, а не у висини трга. Висина стуба износи око двадесет метара, а сам рељеф око 5 метара. Споменик је композиционо повезан са два базена.

Друга варијанта се састоји из лука поплочаног мозаиком са унутрашње стране и скулпторне композиције Маркса и Енгелса у седећем ставу.

Исцрпна и прецизна опрема читавог пројекта.

Цена коштања износи за прву варијанту шеснаест милиона, а за другу седамнаест милиона.

но намењен пешаку који на њему налази разоноду у различитим елементима: травњацима, базену, платформи, обелиску и растињу. Овако интимно схваћен трг са свим својим квалитетима носи међутим, у урбанистичком погледу једно друго обележје: изгубио је просторну везу са моћном осовином самог Булевара Револуције и свих околних површина које му дају могућност монументалног карактера.

Услед овога настало је урбанистичко разједињавање које је довело до бројних подељених површина, што се одра-

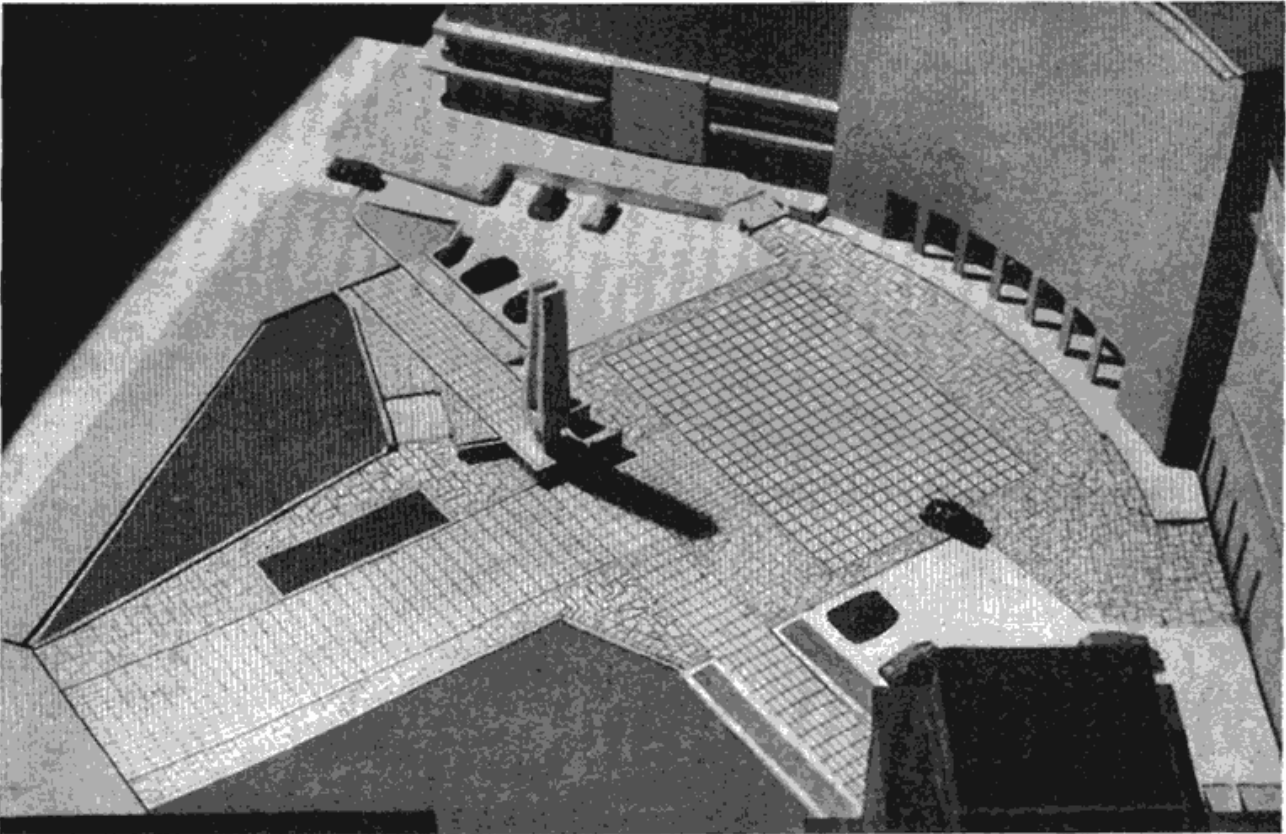
III

Обештећење сто педесет хиљада динара

Рад под шифром „311255”

I — Примљено: 1) макета трга, 2) графички део.

Рад формално задовољава услове конкурса.



Сл. 18 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром »311255«

Степенице и поделе платформи нису далеко од сецесионистичког начина изражавања.

Постављање два базена не може се рећи да је успело. Напротив обелиск који делује на даљину срећно делује у целокупном амбијенту.

Пластични елементи су једноставно, доследно спроведени са добрим деловањем. У алтернативи са луком још више долазе до изражаја сви поменути недостаци.

Рад је ушао у ужи избор.

Аутор предлаже стварање једног пешачког простора све до саме зграде Синдиката. Укидајући колски пролаз поред зграде Синдиката и стварајући простор за паркирање кола, даје тргу интиман карактер. Прелаз између тераса разних нивелација решава увођењем зелених површина.

Архитектура споменика је дата у виду симболичне форме са два једнака крака.

Детаљно образложење налази се у самом извештају.

Цена коштања износи пет милиона динара.

II — Извесним отступањем од формалних ограничења расписа, аутору је пошло за руком да у довољној мери уклони недостатке у погледу кретања возила, њиховог прилаза и паркирања. Варијантом основе отстрањује паркинг са површине трга. Ослободивши се извесних ограничења, аутор је дао своју концепцију у виду успеле урбанистичке композиције.

Сама композиција и поред тога што с успехом савлађује падове терена, услед богатства мотива довела је до извесног уситњавања простора и онако већ скучених размера на штету просторног јединства. Разноликост еклектичке архитектуре непосредне околине тиме није — бар у хоризонталном смислу, подвргнута деловању неке обједињујуће лежеће архитектуре тла.

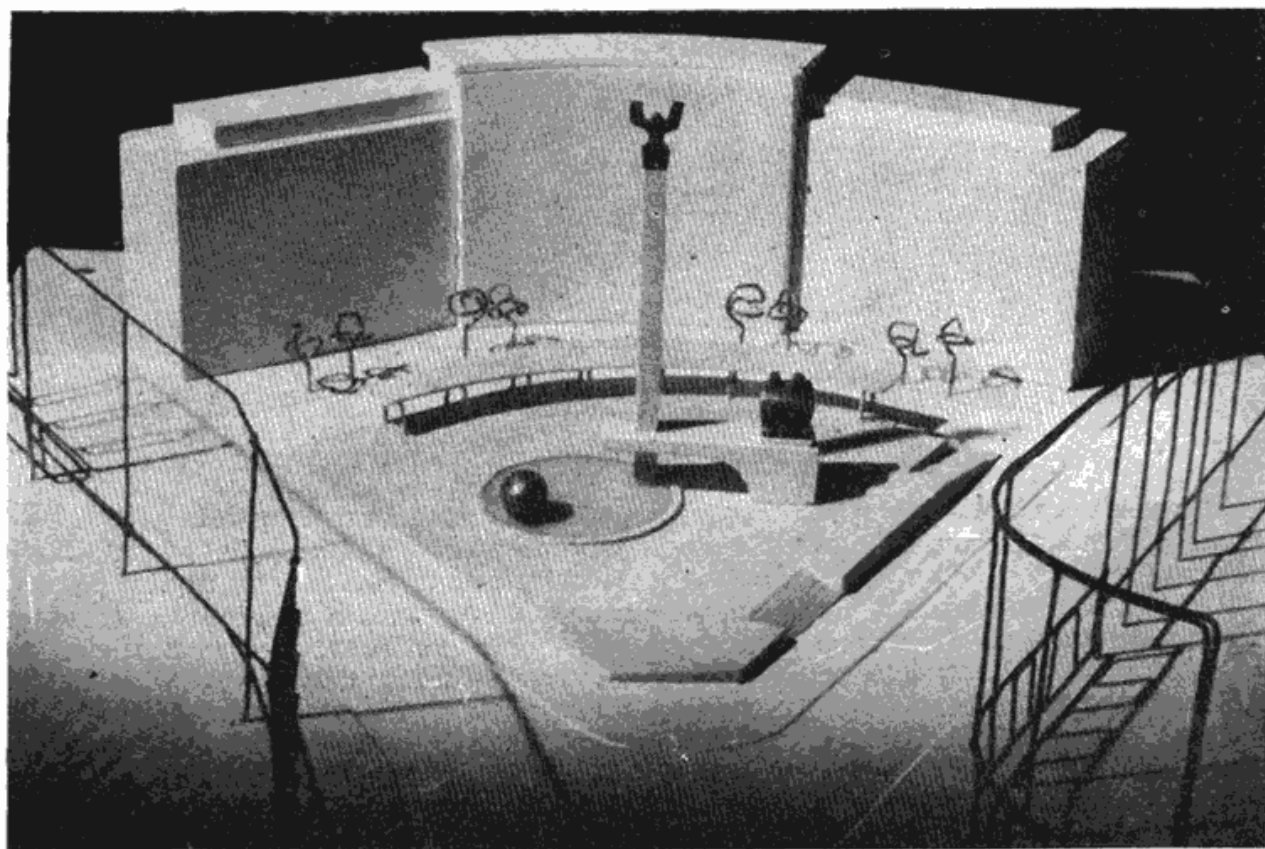
Ексцентрично постављен споменик уноси успешно живахност у склоп замишљеног трга. Споменик и поред свог

апстрактног обликовања изражава основну идејност програма и духа расписа, али му недостаје изражајна снага. Аутор га не користи у довољној мери као средства за деловање на даљину у правцу Булевара или као ликовног посредника између Теразија и Трга Маркса и Енгелса као две суседне просторне јединице града.

Споменику није, осим тога, додељена улога у пуној мери пластичног заповедника своје средине с обзиром на хетерогеност околне архитектуре.

Аутор је пружио зналачку анализу ужег простора с гледишта оптичког размерника примењеног на разне тачке осматрања, али је пропустио да исту радњу продужи и у сврху проучавања визуелних могућности и вредности споменика на даљину.

Алтернативом споменика аутор је исправно оценио и осетио вредност и карактер околне архитектуре с којом се он, као еклектиком, не слаже у довољној мери.



Сл. 19 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром »Тежња«

Сл. 20 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад под шифром „Тежња“



Иако рад није награђен, он по својој концепцији ипак претставља ликовну вредност и као такав ушао је у ужи избор.

Обештећење сто хиљада динара

Рад под шифром „ТЕЖЊА“

I — Примљено: 1) макета трга, 2) три детаља фигура, 3) два детаља у природној величини рука и глава, 4) графички прилог, који садржи: девет листова, две фотографије, текстуелни прилог.

Рад одговара условима расписаног конкурса.

Урбанистичко решење задржава постојеће стање трга. Замисао трга са приступом са четири стране. Изведена је комбинација скулптуралног и архитектонског решења са свим елементима: један базен са лоптом, из базена диже се постамент висок тридесет пет и по метара који се завршава са симболичном скулптуром на врху. Постамент је везан

са хоризонталном плочом која служи као постамент за фигуралну композицију која претставља Маркса и Енгелса. У залећу предвиђен трем. Концепција конструктивистичка. Решење комплетно и доследно, јасно је изражено у прилозима.

II — У тежњи за оригиналном урбанистичком концепцијом аутор је дао у сваком погледу савремену композицију за уређење дате просторне јединице. Јединство композиције је донекле умањено уношењем разних архитектонских елемената као тремова, кугле, базена и тако даље.

Уместо траженог јединства дошло је донекле до разједињавања трга. Услед тога ни сам споменик не може да игра улогу главног и неприкосновеног мотива.

Иако није постигнуто апсолутно јединство, ипак се одликује доследношћу ликовне композиције. Скулпторски језик је једноставан и чврст. Мада не спроводи на свим фигурама подједнако исто схватање у погледу стилизације, —

фигуре Маркса и Енгелса — су још на граници реалности, а главна фигура је скоро егзотично експресионистичка.

Са мање успеха аутор је спровео денivelацију терена и одредио могућност кретања пешака.

Рад је ушао у ужи избор.

Обештећење сто хиљада динара

Рад под шифром „23457“

I — Примљено: 1) макета целог трга, 2) варијанте макете споменика, 3) детаљи главе, 4) графички део седам графичких цртежа, три картона фотографија и писмени извештај.

Рад формално одговара условима конкурса и може се узети у оцену. Задржава постојеће урбанистичко решење.

Решење је схваћено скулпторално. Споменик поставља у осовини самог трга који је решен као раван, поплочан плато, који се у благом нагибу пење са свих страна ка месту скулптуре. Висина споменика двадесет и један метар.



Сл. 22 — Макета споменика Марксу и Енгелсу
Детаљ. Рад под шифром »23457«

Дато је само скулпторално решење према образложењу аутора као „монолит — кристал“ како би се сачувало физичко јединство фигуре Маркса и Енгелса. Тенденција је конструктивистичка.

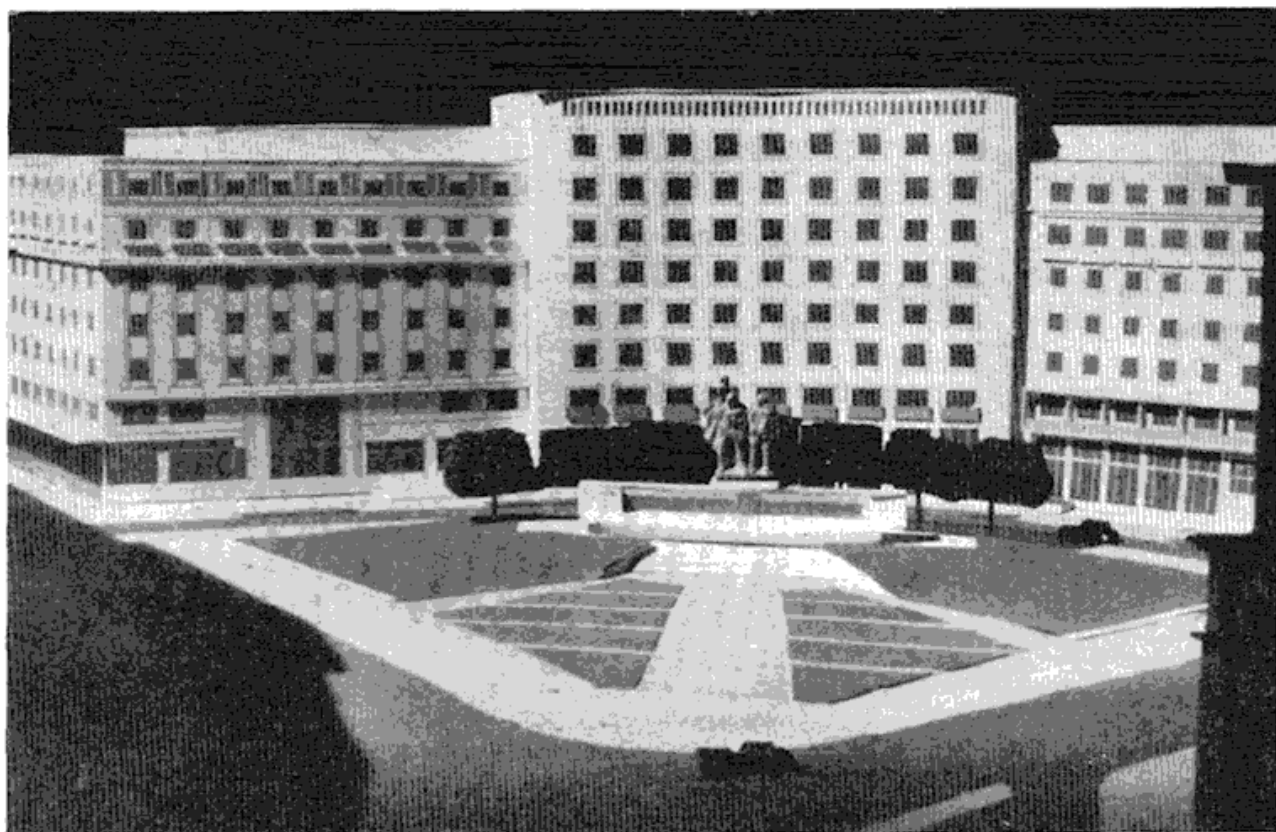
Аутор предлаже две варијанте и то: прву варијанту у бетону са потенцирањем пластичних вредности и другу варијанту — обло вајану у белој бронзи. Детаљно образложење налази се у елаборату.

Цена коштања је за прву варијанту тридесет, а за другу шездесет милиона динара.

II — При решавању простора, аутор испољава обједињујућу урбанистичку



Сл. 21 — Макета споменика Марксу и Енгелсу.
Детаљ. Рад под шифром „23457“



Сл. 23 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром »К-245«

тежњу, са спомеником у средишту трга. Архитектонску обраду тла не диференцира и запоставља денивелацију. Ауторов скулпторски поступак је консеквентно спроведен. Упростиене велике масе наговештавају фигуре Маркса и Енгелса само са главне осовине посматрања. Иако је сама скулптура резултат врло студиозног свођења људских форми на велике пластичне масе, споменик је у својим димензијама које достижу двадесет и један метар висине уствари огроман пластични волумен чија се вајарска модулација своди на визију Маркса и Енгелса. Међутим, она сувише покрива читав архитектонски амбијент и оптерећује простор. Уколико би се споменик смањιο, истовремено би му се умањιο значај. С обзиром на квалитет скулптуре, независно од овог амбијента, она би могла стајати много повољније у пределу са природним доминантама.

Алтернатива главних фигура, приказана кубистички упрошћеним волуме-

ном, прелази преко границе стварних претстава и одговарала би више неком колосу постављеном на доминантној положају у ванградском пределу.

Иако својим предлозима аутор није дао прихватљиво решење постављеног задатка, он по својим пластичним одликама одаје вајара савремених концепција.

Обештећење стодвадесет хиљада динара

Рад под шифром „К — 245“

I. — Примљено: 1) макета споменика, 2) детаљ споменика, 3) детаљ руке, 4) графички прилог који се састоји од пет листова, три фотографије и текстуелног дела.

Рад одговара захтевима конкурса. Урбанистичко решење не подлеже никаким изменама. Површина трга решена је као сквер који се налази у средини објекта, а не у осовини Булевару. Спо-

меник је дат у хоризонталној концепцији дужине око тридесет метара са рељефом у постаменту и скулптурама Маркса и Енгелса на постаменту у стојећем ставу. Висина постамента је 5,15 метара, а највиша тачка 11,15 метара. Концепција је реалистичка.

Цена коштања износи двадесет и један милион двеста хиљада динара. Материјал је алтернативан — бронза или камен.

II — Рад претставља границу до које се може зрело академско схватање уздићи у погледу решавања просторних проблема и постављања споменика, савременим начином третирања проблема. Симетрична подела терена, централно постављање споменика и расподела дрвећа, по неком закону класичног оптичког размерника, резултовали су упркос беспрекорности датог академског решења „просторни тон”, који је већ у довољној мери познат те због тога не претставља новину у склопу будућег Београда.

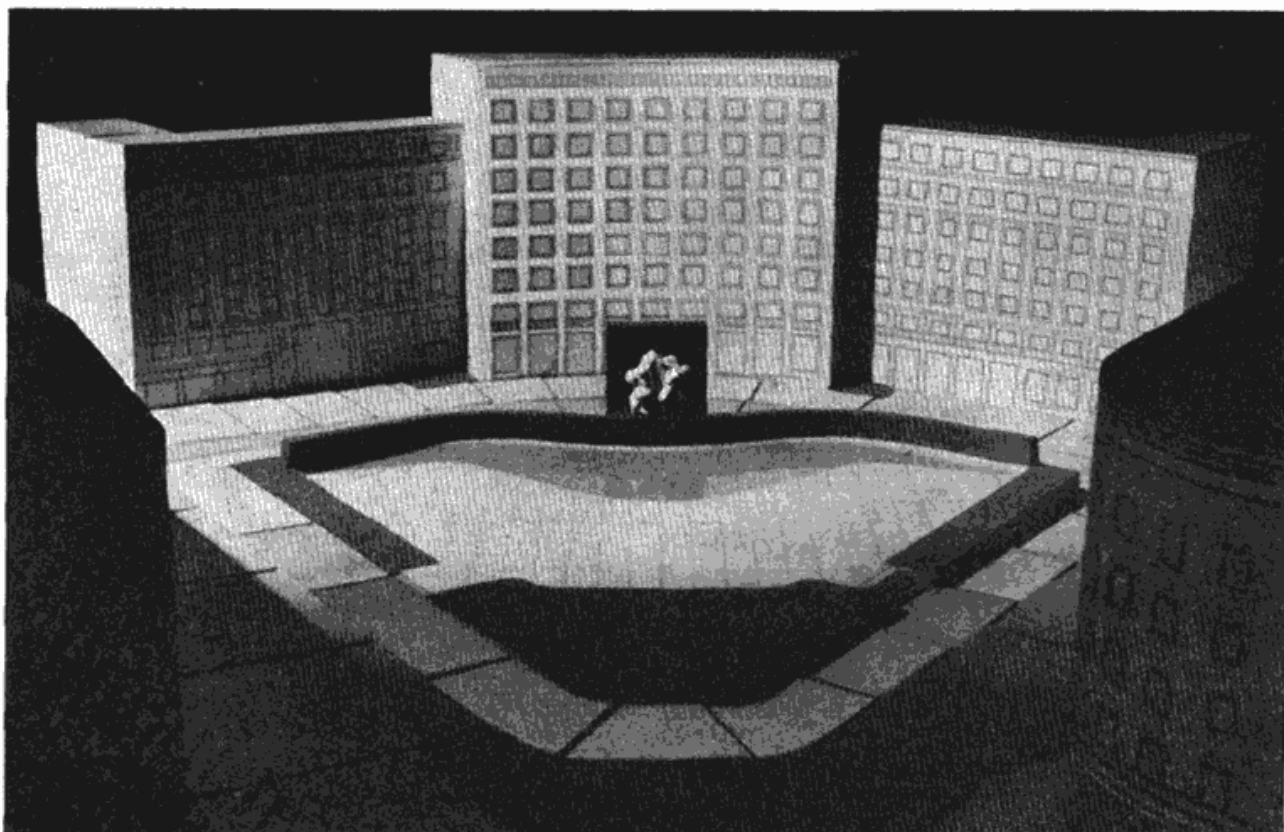
Сви су елементи композиције држани ниско при тлу и унесени хармонично у дату просторну јединицу. Просторни тон је донекле елегичан; уз извесну коректуру композиција би већ имала карактер монументалних надгробних споменика смишљених донекле театрално. Споменик због своје положености не делује на жељену даљину, поготово у вреви саобраћаја. Недостатак је што не постоји могућност посматрања споменика са бокова.

Сам елаборат је зналачки обрађен, нарочито у погледу урбанистичког и архитектонског приказивања.

Обештећење деведесет хиљада динара

Рад под шифром „29430”

I — Примљено: 1) макета целог трга, 2) макета споменика, 3) детаљ руке, 4) графички део четири фотографије и један цртеж.



Сл. 24 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром »29430«



Сл. 25 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад под шифром „29430“

Иако је графички део некомплетан, пројект се може узети у оцену.

Рад задржава постојеће урбанистичко стање и сам трг замишља као један плато у комбинацији са травњацима и степенастим прилазом. Споменик се састоји из централне масе — са скулптурама Маркса и Енгелса, и бочног крила са тракама рељефа висине седамдесет сантиметара. Испред споменика поставља базен у који се улива свежа вода која излази из низа глава на рељефу. Централна фигура претставља Маркса и Енгелса као „два гиганта прометејске снаге“. Висина фигура износи пет метара, а висина позадине споменика дванаест метара.

Концепција је импресионистичко реалистичка.

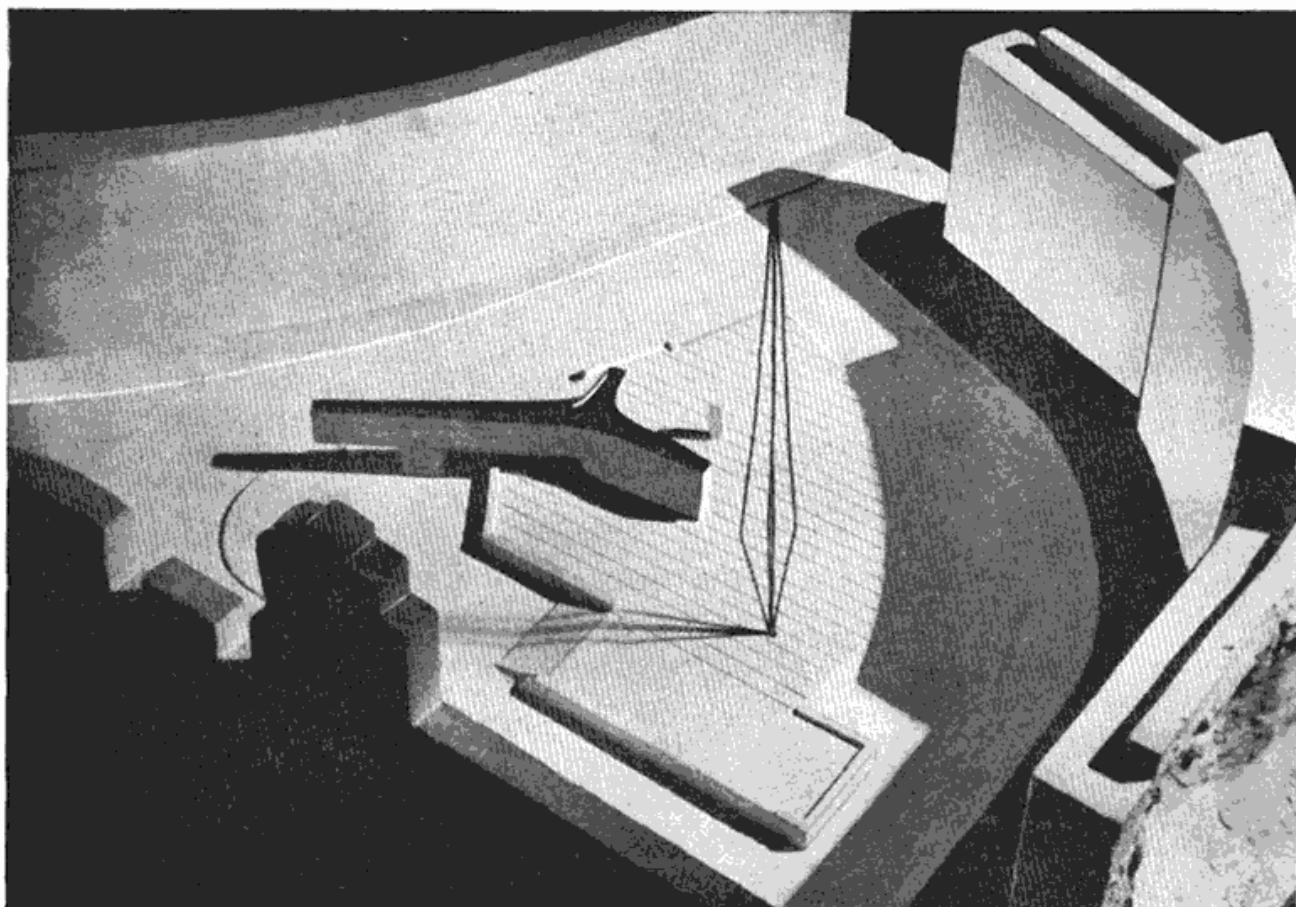
Предрачун износи две стотине двадесет и осам милиона динара.

II — При постављању урбанистичког проблема аутор се стриктно држао тро-

угла назначеног у подлогама и у оквиру тога тражио решење за односе у дистанцама, за денивелацију и за простор.

Споменик је постављен у дубину трга и срачунат је на деловање из близине и то само фронтално, а не тежи за тим да игра улогу посредника у простору између Теразија и Трга Маркса и Енгелса. Његове добре стране огледају се нарочито у коришћењу воде за оживљавање трга и у тежњи да снажном хоризонталном цртом поправи утисак пада терена. Међутим, велика раширеност споменика као и предложена денивелација иду очигледно на штету јединства трга и кретања пешака из Безистана. Оваква урбанистичка концепција била је разлог да се предлог не узме у ужи избор.

Сама пластика је снажно моделирана и уноси елемент динамичности као контраст извесној монотонији околне архитектуре.



Сл. 26 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром »32147«

Обештећење деведесет хиљада динара

Рад под шифром „32147”

I — Примљено: 1) макета целог трга, 2) детаљ две главе, 3) макета споменика, 4) графички део једанаест карата цртежа и један лист фотографија.

Формално задовољава услове конкурса и може се узети у обзир за оцену. Не мења постојеће урбанистичко стање. Заводи један пространи ансамбл који се састоји из једног равног поплочаног трга, једне трибине усмерене према Булевару, која се разилази полукружно према згради Синдиката, једног торња у облику антене који „симболише марксистичку мисао” и споменика Маркса и Енгелса, замишљеног у облику једног ниског гранитног масива постављеног у полеђини трибине према згради Синдиката. Главни прилаз тргу решен је сте-

пенасто према згради Синдиката и једним већим прилазом из Дечанске улице оријентисаним према Булевару. Тенденција је савремена.

Оријентациона цена износи шездесет милиона динара.

II — Преокупација за претераном модерничком оригиналношћу одвела је аутора у нагомилавање разнородних објеката као што су трибина, антена и скулптура. Међутим, услед прекомерних размера трибине и антене једва би се нашло места и за један само од ових објеката. Депласираност ових објеката не може да оправда њихова појединачна обликована вредност.

Посебну вредност у овом предлогу чини за себе сама пластика, која се, међутим, губи у предложеном амбијенту. Детаљ споменика који претставља две главе у величини 1 : 1 одаје живу обраду материјала и мирну монументалност.

Обештећење сто хиљада динара

Рад под шифром „SPF — М”

I — Примљено: 1) макета трга, 2) рељеф Маркса и Енгелса, 3) графички прилог који се састоји од три листа цртежа и једног листа фотографија.

Мада је рад некомплетан, ипак се може узети у обзир за оцењивање.

Урбанистички не предвиђа никакве измене. Решење трга дато је у облику поплочаног сквера са великом фонтаном, обелисцима и једним зидом и зеленилом. На зиду се налази рељеф Маркса и Енгелса. Сви су облици конципирани слободно и доследно детаљно образложење се налази у техничком извештају самог пројекта. Интересантно је да се обелиск не налази ни у осовини трга ни у осовини Булевара и да је доста увучен према архитектури у позадини.

Цена коштања није назначена.

II — Својим ставом аутор прелази преко конвенционалних третмана и схема и даје свежу и интересантну идеју са сугестивним облицима. Идеја наговештава једну могућност за успешно решавање ових проблема. Но самој урбанистичкој разради могу се ставити извесне примедбе: површина трга подељена је на два основна елемента подједнаког значаја, на базен и плочник, из чега донекле резултира урбанистичка разједињеност трга. Предлог денивелације, са извесним коректурама, био би прихватљив. Сам споменик, коме се може приписати улога просторног регулатора, мање успешно лежи у овом архитектонском оквиру него што би лежао у пејзажном амбијенту. Али независно од постојећег амбијента, сама композиција скреће пажњу својим јединством и спроведена је доследно у архитектонском и скулпторалном погледу.

Спада у групу радова са одређеном тежњом за оригиналношћу. Приложени детаљ решења, по своје скулпторском схватању, остаје у границама конвенционалности.



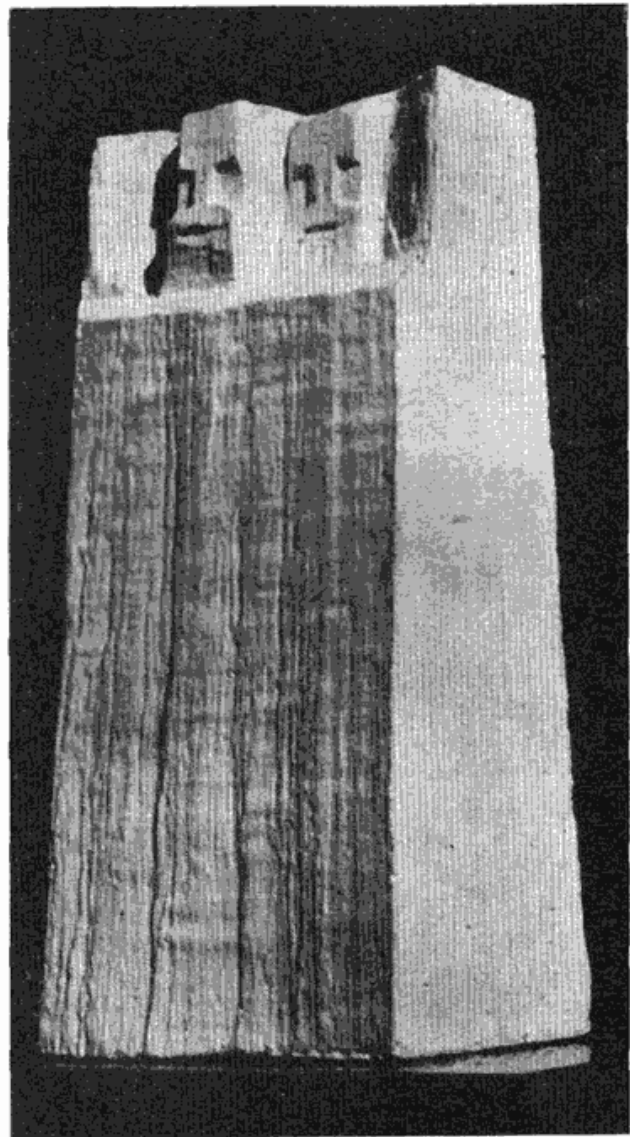
Сл. 27 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад под шифром „32147”

Обештећење седамдесетпет хиљада дин.

Рад под шифром „TRG”

I — Примљено: 1) макета трга, 2) детаљ фигуре, 3) детаљ главе Енгелса, 4) графички прилог који се састоји од шест листова.

Формално задовољава услове конкурса. Задржава постојеће урбанистичко стање. Даје чисто скулпторално решење. Аутор је хтео избећи подизање споменика увис у жељи „да би споменик био што ближи човеку”. Пад терена је решен двома терасама спојене степеницама. Трг поплочан и асфалтиран наглашава разлику између заравњених тераса и терена у паду. Предлог се нарочито





Сл. 28 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром »СПФ-М«

бави питањем пешачких прилаза и паркинга у намери да задржи што више ширине за кретање.

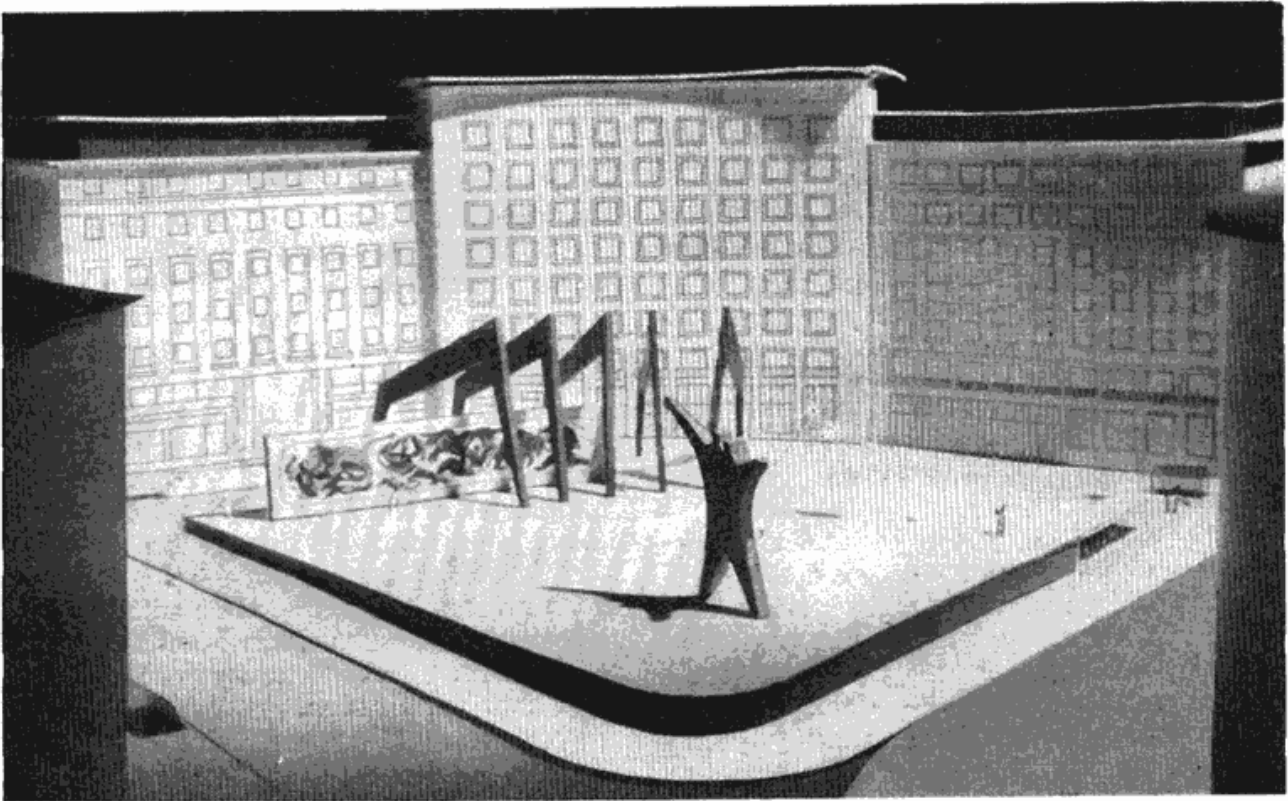
Фигуре Маркса и Енгелса су у стојећем ставу окренуте леђима једна према другој, у жељи да споменик има

фронтални део на сваку страну. Висина споменика је осам, односно, девет метара са уздигнутом руком.

Цена коштања споменика износи тридесет и седам милиона пет стотина хиљада динара.



Сл. 29 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад под шифром »55555«



Сл. 30 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Рад под шифром »6. 5. 14. 9. 23«

II — По схватању постављеног проблема аутор полази од сличних саобраћајних, обликовних и идејних поставки као и рад са шифром DX—30137, и то не само у погледу хоризонталног и пластичног обрађивања дате просторне јединице већ и саме скулптуре и начина њеног постављања. Међутим, у погледу постигнутог склада и изражајне снаге композиције, овај идејни пројект понешто ипак заостаје за својим сродником са којим сачињава исту ликовну лозу.

Иако је нагиб терена савладан на задовољавајући начин, аутор је уношењем нових елемената, травњака и растиња увео извесно уситњавање трга, као и положајем степеница. Рад има предност утолико што је скулптура померена више напред и што се налази више на виду гледана са Теразија и из Дечанске улице.

И поред тога што по вајарској концепцији скулптуре, њене композиције, изражајне снаге, покрета и идејности, заостаје за скулптуром поменутог рада

са шифром DX—30137, конкурсни рад „Трг“ претставља једноставно дело коме се може приписати јединство свих елемената композиције.

Идејни пројект „Трг“ спада у исту категорију оригиналних концепција као и рад DX—30137.

Обештећење шездесет пет хиљада динара

*

После завршетка рада Оцењивачког суда одржана је изложба конкурсних радова у изложбеној сали „Борбе“. Изложбу је посетило за недељу дана трајања око десет хиљада људи. На самој изложби Друштво архитеката Србије одржало је пленарни састанак посвећен конкурс.

Стална урбанистичка комисија Београда и Савет за урбанизам, као надлежни органи града, одобрили су извођење споменика по првонаграђеном раду.

Доносимо неке од поставки из тек-

стуелног дела првонаграђеног конкурсног рада.

На завршетку овог дела аналитичког осврта неопходно је извлачење одређеног закључка: јасно се показало да је простор, који се мора узети у директно разматрање приликом решавања самог проблема споменика Марксу и Енгелсу — знатно друкчији, знатно комплекснији с обзиром на све своје утицајне моменте преко којих се не може једноставно прећи, и шири него што је она скучена површина — обвијена разним неповољностима — која се урбанистички непростудирана провукла у условима конкурса као основни предмет разматрања. Даље, јасно се показало да интервенције — које би се морале обавити у циљу повољног оформљења овог простора — нису непотребне и измишљене, већ претстављају лаке и нормалне интервенције — неопходне за овај простор у целини, — како у функционалном погледу тако и у погледу стварања основних услова за решење обликовне стране овог деликатног проблема.

Пласирањем пратећих елемената трга и споменика — подужног базена и стилизоване ниске фонтане на врху пешачког продора — допуњује се општи визуелни утисак и садржај читавог амбијента. На бочној страни оформљује се потез Централног комитета — Скупштина постављањем једног снажног високог зеленог масива који учвршћује и са те стране регулисани простор — и затвара видик према прилично хаотичној и некавалитетној архитектури у Косовској улици. Кроз тај зелени потез остварује се пешачки пролаз за везу трга са том доњом партијом, а у оквиру самог зеленог платна ка згради Централног комитета остварује се ниже за пласман ликовних — скулпторалних елемената. Преко тог потеза Централног комитета — Скупштина, односно, преко одговарајућих ликовних елемената, могућа је опште ликовна и тематска допуна у крајњем оформљењу читавог овог простора.

На овај начин не само даје чврсто одређен један шири простор, аксијалност централног дела Дома синдиката

према Булевару Револуције неутралисана, и одговарајући трг који није у колизији са оквирним блоковима архитектонским потезима логично оформљен — већ се тиме стварају и услови за пунију изражајност, да се на том тргу — као плански припремљеном и оформљеном простору — пласира споменик и прикладни пратећи елементи. Пласман и оријентација споменика у овом случају више нису у зависности од осе Булевара — од аксијалности лучног дела дома Синдиката у односу на ту осу, тај пласман и оријентација више нису препуштени игри случаја — колебљивом лутању и тражењу и тако даље, већ имају сигурну смерницу у оформљеном простору — у унапред створеним условима кроз то оформљење које поред обликовних повољности пружа и решење проблема сложених функција овог дела града.

Споменик Марксу и Енгелсу!

Може ли се створити споменик достојан ове двојице гиганата људске историје — оснивача научног социјализма — идући старим путевима подражавања њихових физичких ликова...?

Може ли се на тај начин овековечити снага и величина творца *Манифеста*, *Капитала*, *Анти-Диринга* и тако даље...?

Каже се да су велики људи по томе велики шта за собом остављају... по својим делима... Каже се да они после физичке смрти живе онолико времена колико њихова дела живе...

Није ли можда правилно поћи тим путем приликом конципирања споменика Марксу и Енгелсу?

Не лежи ли можда у тој констатацији одговор на питање — како решавати сам споменик Марксу и Енгелсу?

Велике идеје Маркса и Енгелса дате кроз њихова дела продрле су сигурно и снажно у свеопшта људска збивања, а поготово код нас! Та мисао — та чињеница — свакако може да послужи као водила на путу решавања обликовног момента овог споменика!

У овоме раду тим путем се и пошло!

Споменик је конципиран баш на тај начин — обликовним изражавањем величине и снаге њихових дела, њихових идеја које су код нас постале стварност!



Сл. 31 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Деталј. Рад под шифром »6. 5. 14. 9. 23«

Пружени прикази у скицама 26 и 27 говоре детаљније о самој основној концепцији споменика.

Два стилизована обелиска — спојена у делимичном базисном делу — потенцирајући сигурност и динамику пешачког продора трга, продора у важну артерију — у живот града, изражавају победоносну полетност великих мисли и идеја општег људског прогреса!

Споменик је органски део трга — и он логично узраста са специфично моделованог тла у обе варијанте скице 28 и 29. Он се појављује као вертикала — специфична за ову средину, за овако оформљени амбијент, чије је тло неделовано у хоризонталном смислу и инструментарирано на одговарајући начин. Са својим прикладним пратећим елементима — овако оформљена површина

трга из које узраста сам споменик, — претставља битни елемент читавог овог простора. Оквирна пластика архитектонских блоковских потеза када само учвршћује одређени простор. Вертикала споменика својим простудираним димензијама не конкурише пластици архитектуре, не колидира ни у ком смислу са њом с обзиром и на само место — сам положај споменика у читавој средини, не ремети и не разбија простор — већ својим изражајним финесама карактеристичне перфорације у једном и другом смислу омогућује остварење јединства простора, омогућује жељени целински утисак са свих страна. Посебно је посвећена пажња и такозваној „петом фасади“ — изгледу из „птичјег лета“ — уз пуну изражајност и самог монумента посебно посматраног. На боковима самог монумента појављује се текст — који тематски допуњује општу концепцију споменика, а сама слова делују и као секундарна пластика. Текст би означавао епохална дела оснивача научног социјализма:

МАНИФЕСТ
КАПИТАЛ
АНТИ-ДИРИНГ

Односно велике прогресивне идеје које су постале стварност. Могуће је задржати се у тексту само на једној јединој речи — манифест — или пак одабрати извесну карактеристичну мисаоцитат, што је свакако већ одређени посебни детаљ.

Смелост конструкције и префињеност димензија и општег облика монумента, као и његов покрет у оквиру целокупног амбијента, допуњени осталим елементима, дају укупну слику опште мисли и идеје о овом споменику. Конструкција армирано бетонска, а обрада облога од племенитог камена бели венчачки „Албатрос“ — или тамно зелени „Гранит“ показују се као могућности: један или други камен био би глчан са тенденцијом губљења фуга, док би скулпторски детаљи били дати од истог материјала третманом клесања. Површина трга би била обрађена у руменом камену, камен из каменара — Бока Которска — пружио би повољне мо-

гућности, док би се ритмизација и инструментација површина обавили према предлогу у одговарајућим прилозима елабората.

На врху продора трга, како је већ раније напоменуто, појавио би се стилизовани водоскок нижих димензија — обрађен од тамног камена, преко кога би се радијално преливала водена мрежа. Њиме би се складно наглашавао почетак режима и третмана трга скица 32. Он би се појавио унапред и као сродан елемент продужног базена на тргу. Продужни базен, пак, пружио би као специфичан елемент повољне могућности рефлектовања монумента, као и допуну у ванредним могућностима за оперисање у одговарајућим светлосним — ноћним — ефектима. За осветљавање самог трга једино правилно и уједно најефектније решење претстављало би осветљење рефлекторима са венаца архитектонских објеката који уоквирују трг, јер у овом доследно третираном пространству поред једине вертикале монумента нема места никаквим стубовима и ваздушним видовима. Такође и сам споменик својом перфорацијом пружа изванредне могућности за постизање светлосних ефеката.

На овај начин би се у целини оформила једна партија у граду која би и тематски и организационо-обликовно претстављала једну специфичност, нову карактеристичност Београда, односно, и наше заједнице у целини.

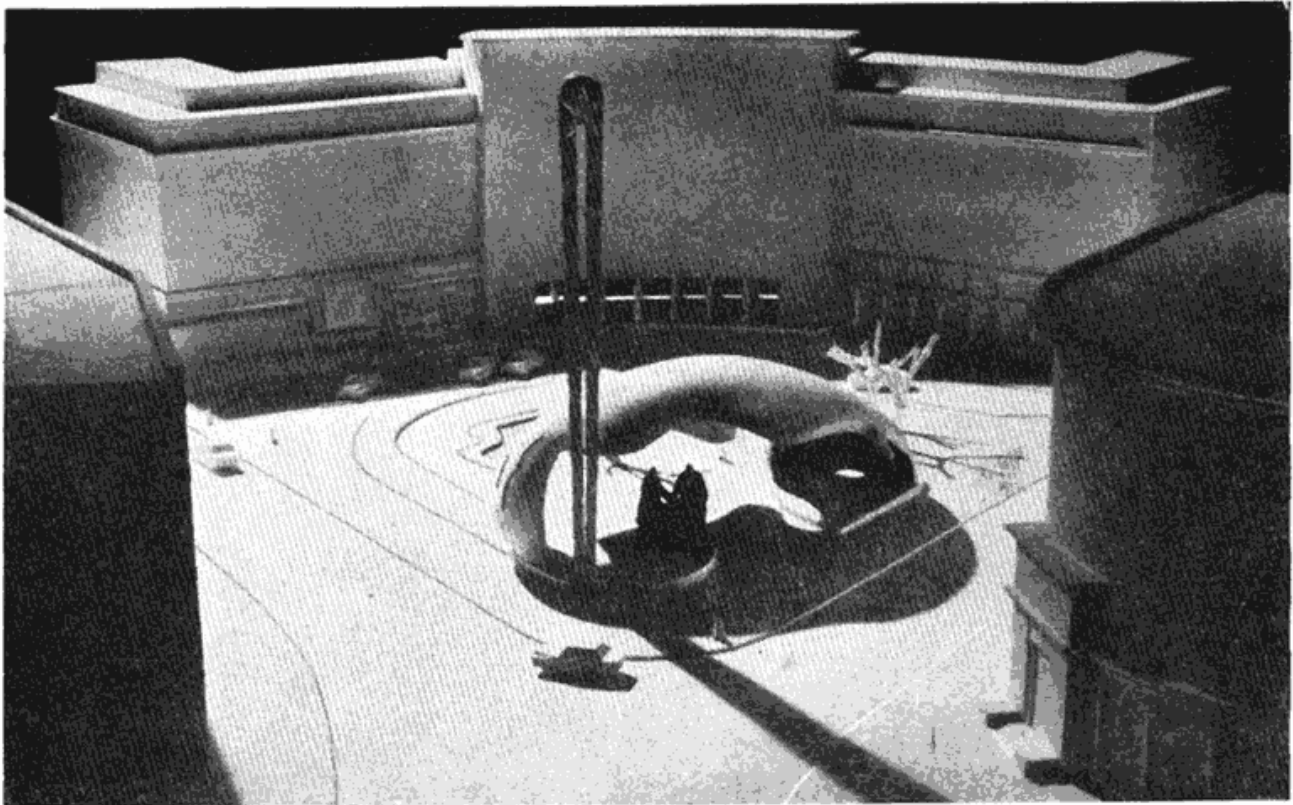
*

Ако бисмо хтели да укратко изнесемо битне особености овога конкурса, могли бисмо рећи:

а) Конкурс карактерише, не само велики број радова, већ и врло различито прилажење решавању задатка. Могло би се рећи да су проверени у основи, скоро сви принципи за решавање оваквих проблема. Кроз конкурсне радове су извршене анализе решења, почев од чисто скулпторских, до чисто архитектонско урбанистичких концепција. Дата су решења, почев од реалистичких, академских, наративних, преко различитих комбинација реалистичког и апстрактног



Сл. 32 — Макета споменика Марксу и Енгелсу. Детаљ. Рад под шифром »Т-337«



Сл. 33 — Макета споменика Марксу у Енгелсу. Рад под шифром »9.9.9.9.«

изражавања, до чисто апстрактних решења. Ишло се од фигуралних приказа Маркса и Енгелса до чистих симбола. Давана су решења срачуната почев од непосредног дејства на гледаоца до решења срачунатих на далеке видике. Било је решења изразито хоризонталних концепција, која преко комбинација хоризонталне и вертикалне концепције, иду све до чисто вертикалних решења. Примењивани су различити елементи: скулптура, текст, архитектура, зеленило, вода... кретало се од строгих до чисто декоративних форми. Конкурс обилује идејама које се могу искористити за многе друге комбинације везане за тему Маркс—Енгелс. На пример: идејама применљивим за илустровање штампаних дела Маркса и Енгелса, фигуралним решењима за декорисање унутрашњих архитектонских простора, за паркове и слично.

б) Овај конкурс, за разлику од многих досадашњих конкурса ове врсте, у највећем броју радова — решава зада-

так комплексно: идеолошко-тематски, ликовно-сликарско-скулпторски, архитектонски и урбанистички. Из тога се мора закључити да је већина радова рађена групно, то јест да су групе сачињавали различити стручњаци, а не само ликовни уметници.

в) Већина радова је солидно обрађена, а идеје објашњене и документоване. Солоидној обради је свакако допринео довољан рок за предају радова као и стимулативни материјални услови конкурса.

Отуда је Оцењивачки суд релативно лако могао да донесе одлуку о додељивању награде, чим је израдио принципијелан став по питању решења задатка. Он је уствари одмах имао у конкурсним радовима проверу основних ставова и решења.

Оваквим додељивањем прве награде јасно је победила архитектонско урбанистичка концепција са симболом као идејним изразом — насупрот чисто скулпторским концепцијама са више,

мање фигурално личносним приказом. Преовладао је став да је овај споменик у првом реду архитектонско-урбанистички мотив; а да су Маркс и Енгелс до те мере постали појам да их је могуће ефектно, кроз споменик, дати

само као симбол, а не преко неких ликових људи са брадама и слично, па ма колико ти ликови личили на Маркса и Енгелса, — јер су они својим делима далеко премашили себе као фигуралне личности.

LE MONUMENT DE MARX ET ENGELS À BELGRADE

B. STOJANOVIC

La République socialiste de Yougoslavie élève, en témoignage de remerciements aux fondateurs du socialisme Karl Marx et Friedrich Engels, un monument sur la place Marx et Engels à Belgrade.

Le comité pour la construction de ce monument a annoncé un concours anonyme pour le projet du monument ainsi que pour l'exécution des travaux.

Après avoir précisé les éléments architectoniques et urbanistiques de la place Marx et Engels, l'article annonce les données du concours. 43 concurrents prirent part à ce concours. Le premier prix d'un million de dinars fut obtenu par l'architecte Hranislav Stojanović et ses collaborateurs. Le second prix ne fut pas décerné. Le troisième prix se montant à 600.000 dinars fut obtenu par le peintre Andrija Spiridonović. Deux quatrièmes prix identiques de 350.000 dinars furent remis aux sculpteurs Miodrag Živković et Lojze Dolinar. Tous les travaux répondant aux conditions posées ont obtenu un dédommagement de 150.000 à 30.000 dinars. L'article présente plus loin les extraits du rapport donné par le jury:

1) Le critérium pour l'estimation des travaux;

2) La motivation de la décision prise par le jury et la mention donnée aux solutions gagnantes ainsi que celle d'un certain nombre de travaux trouvés intéressants au concours.

3) Les extraits du texte de la documentation de la solution obtenant le premier prix.

4) A la fin il est question des traits caractéristiques de ce concours.

a) Le grand nombre de travaux présentés n'est pas le seul trait caractéristique de ce concours mais aussi les façons si différentes de traiter cet ouvrage. On peut dire que toutes les méthodes capables de résoudre un tel problème ont été contrôlées à fond.

Les analyses des solutions ont été faites, aussi bien l'analyse des conceptions sculpturales que celles proprement dites architectoniques et urbanistiques. Des projets réalistes furent présentés ainsi que des solutions académiques, narratives avec plus ou moins de mélange d'expressions réalistes et abstraites allant jusqu'aux projets les plus abstraits — représentant Marx et Engels figurativement ou bien symboliquement. On présenta des solutions tenant compte de l'action immédiate sur les spectateurs ainsi que des solutions aux perspectives plus larges. Il y eut des projets de conceptions purement horizontales ainsi que des solutions combinées de conceptions horizontales et verticales allant jusqu'aux projets purement horizontaux. On utilisa des éléments divers: la sculpture, les textes, l'architecture, la verdure, l'eau... on alla: de formes sévères aux formes purement décoratives.

b) Ce concours diffère des autres car dans le plus grand nombre de travaux on a résolu le problème d'une manière complexe: idéologiquement, artistiquement (peintures — sculptures), architectoniquement et urbanistiquement.

En gagnant le premier prix la conception architectonique et urbanistique représentant un symbole a remporté la victoire sur les conceptions purement sculpturales qui repro-

duisent figurativement les personnages. L'attitude de représenter ce monument comme un motif architectural et urbanistique prédomina ainsi que le fait que Marx et Engels sont à tel point devenus une conception qu'effectivement on ne peut les re-

présenter autrement qu'en symbole et non comme des personnages à barbe (même autant que ces figures puissent ressembler à Marx et Engels car par leur oeuvre ils ont surpassé leur personnage figuratif).

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Maquette de la solution urbanistique de l'emplacement se trouvant entre Terazije et l'Assemblée Nationale Fédérative
- Fig. 2 — Monument à Marx et Engels. Travail du sculpteur Vojin Bakić, Zagreb (avant le concours)
- Fig. 3 — Monument à Marx et Engels. Travail du sculpteur Vojin Bakić, Zagreb, variante (avant le concours)
- Fig. 4 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail de l'architecte Hranislav Stojanović et ses collaborateurs, obtenant le premier prix, Belgrade
- Fig. 5 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail de l'architecte Hranislav Stojanović et ses collaborateurs, obtenant le premier prix, Belgrade
- Fig. 6 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail de l'architecte Hranislav Stojanović et ses collaborateurs, obtenant le premier prix, Belgrade
- Fig. 7 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail de l'architecte Hranislav Stojanović et ses collaborateurs, obtenant le premier prix, Belgrade
- Fig. 8 — Maquette du monument à Marx et Engels, détail. Travail de l'architecte Hranislav Stojanović et ses collaborateurs, Belgrade
- Fig. 9 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail du peintre Andrija Spiridonović, obtenant le troisième prix, Belgrade
- Fig. 10 — Monument à Marx et Engels. Détail, le mausolée. Travail du peintre Andrija Spiridonović
- Fig. 11 — Monument à Marx et Engels. Travail du peintre Andrija Spiridonović, Belgrade. Vu de la perspective
- Fig. 12 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail du sculpteur Miodrag Živković
- Fig. 13 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail du sculpteur Miodrag Živković, obtenant le quatrième prix, Belgrade
- Fig. 14 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail du sculpteur Alojz Dolinar, obtenant le quatrième prix
- Fig. 15 — Monument à Marx et Engels. Détail, la tête de Marx. Travail du sculpteur Alojz Dolinar, Belgrade
- Fig. 16 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »5630912«
- Fig. 17 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »5630912«
- Fig. 18 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »311255«
- Fig. 19 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »Težnja« (Aspiration)
- Fig. 20 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »Težnja« (Aspiration)
- Fig. 21 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »23457«
- Fig. 22 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »23457«
- Fig. 23 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »K-245«
- Fig. 24 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »29430«
- Fig. 25 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »29430«
- Fig. 26 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »32147«
- Fig. 27 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »32147«
- Fig. 28 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »SPF-M«
- Fig. 29 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »55555«
- Fig. 30 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »6. 5. 14. 9. 2«
- Fig. 31 — Monument à Marx et Engels. Détail. Travail portant le chiffre »6. 5. 14. 9. 2«
- Fig. 32 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »T-337«
- Fig. 33 — Maquette du monument à Marx et Engels. Travail portant le chiffre »9. 9. 9. 9. 9«